

„NEHÉZ IDŐKBEN DÖNTENI KELL”

A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN

*A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán
2015. augusztus 26-án rendezett
konferencia előadásai*

Szerkesztette
Karlinszky Balázs – Varga Tibor László

Veszprém, 2016

A kötet előkészítését és megjelenését támogatta

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Az összefoglalókat fordította
Kupovits Andrea

Borítótervezés, nyomdai előkészítés
Gáty István

A borító első képén
a böhönyi templom építkezése (1944. június),
a háttérben a romos ősi templom (1945. tavasz) látható.

© A tanulmányok szerzői, 2016
©Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, 2016

ISBN 978-963-12-6132-5
ISSN 0238-7190

Kiadja a Veszprémi Főegyházmegye
Felelős kiadó: Márfi Gyula
Nyomdai munkálatok: OOK-Press Nyomda, Veszprém
Megjelent 300 példányban

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	7
<i>Balogh Gábor</i> EMBER- ÉS LÉLEKMENTÉS. A MAGYAR SZENT KERESZT EGYESÜLET A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN	9
<i>Balogh Margit</i> A „FAÜGY”, AVAGY A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG GAZDÁLKODÁSÁNAK PROBLÉMÁI CZAPIK GYULA PÜSPÖKSÉGE UTÁN	31
<i>Bank Barbara</i> ADALÉKOK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE 1945-ÖS ÁLLAPOTÁHOZ MINDSZENTY JÓZSEF VOLT VESZPRÉMI PÜSPÖK, ESZTERGOMI ÉRSEK LEVELEIBŐL	45
<i>Gárdonyi Máté</i> A ZSIDÓTÖRVÉNYEK HATÁSA A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN (1938–1943)	55
<i>Gianone András</i> AZ ACTIO CATHOLICA A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN CZAPIK GYULA PÜSPÖKSÉGE IDEJÉN	69
<i>Horváth Gergely Krisztián</i> „MEGVÁLTVA” – BIRTOKOK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN AZ 1945. ÉVI FÖLDOSZTÁST KÖVETŐEN	85
<i>Karlinszky Balázs</i> A VESZPRÉMI PÜSPÖKI AULA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN. A VESZPRÉMI SZÉKESKÁPTALAN ARCHONTOLÓGIÁJA 1917–1949	105
<i>Nagy Szabolcs</i> ADALÉKOK VESZPRÉM MÁSODIK VILÁGHÁBORÚS VESZTESÉGEIHEZ	137
<i>Petrik Iván</i> A PÁPAI SZENT ANNA PLÉBÁNIA ALAPÍTÁSÁNAK KÖRÜLMÉNYEI	149

Ritter György

ADALÉKOK A BAKONYI NÉMET FALVAK MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGI
EVAKUÁLÁSÁHOZ – AZ EGYHÁZI FORRÁSOK
ÉS A VISSZAEMLEKEZÉSEK TÜKRÉBEN 161

Soós Viktor Attila

APOR VILMOS GYŐRI PÜSPÖK KAPCSOLATA
A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉVEL 191

Tóth Krisztina

A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG ÉS KÁPTALAN GAZDÁLKODÁSA
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN 213

Varga Tibor László

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE HÁBORÚS KÁRAI. A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE
ANYAGI ÉS SZEMÉLYI VESZTESÉGEI A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN 243

Karlinszky Balázs

A VESZPRÉMI PÜSPÖKI AULA A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN.
A VESZPRÉMI SZÉKESKÁPTALAN ARCHONTOLÓGIÁJA
1917–1949

„A kívülállók nem is sejtik, hogy egy hivatása magaslátán álló aula milyen finom, érzékeny szervezet.”

Megyesi Schwartz Róbert irodaigazgató¹

A veszprémi püspökség élén 1939 tavasza és 1945 ősze között nem kevesebb, mint öt ordinárius váltotta egymást. Rott Nándor (1917–1939) két évtizedes tevékeny püspöki időszakát Tóth Tihamér követte előbb mint utódlási joggal felruházott segéd-, majd 1939 márciusától májusáig mint teljes jogú püspök. Májusi halálát követően Czapik Gyula nagyváradai kanonok lett a veszprémi egyházmegye főpásztora 1943-ig megyéspüspökként, majd egri érseki kinevezése után 1943–1944-ben apostoli kormányzóként. Az ország német megszállása és a front átvonulása szinte egybe esett Mindszenty József szűk másfél éves püspökségével (1944–1945), akit primási kinevezése után Bánáss László korábbi debreceni plébános váltott, előbb szintén mint apostoli kormányzó, majd 1946-tól mint megyéspüspök.² A főpásztorok tevékenysége erejükhöz és lehetőségeikhez mérten befolyásolta az egyházmegye működését, azonban határozataik végrehajtása és a döntési mechanizmusok útja feltételezte a háttérben álló püspöki aula zavartalan működését.

A püspöki kúria vagy aula azon személyek összességét jelenti, akik a püspöknek az egész egyházmegye kormányzásában segítségére vannak. A püspök hatáskörében az igazgatási ügyek két nagy csoportra bonthatók: adminisztratívakra és peresekre; ennek megfelelően a kúria személyzete közigazgatási és törvénykezési feladatokat lát el. A főpásztor minden ügyben eljáró helyettese az általános helynök (*vicarius generalis*) volt, a közigazgatási ügyekért felelős aulai alkalmazottak élén az irodaigazgató (*cancellariae director*) állt, míg az ítélkezési ügyekben érintett személyek előljárója a szentszéki elnök (*officialis*) volt.

¹ VÉL VIII.25. 1. doboz 1. csomó. (Megyesi Schwartz Róbert veszprémi püspöki irodaigazgató memoranduma Mindszenty Józsefhez, 1944. július 31.)

² Az egyházmegye huszadik századi történetére: GÁRDONYI, 2010.

Az aulai alkalmazottak kinevezése – az itt nem tárgyalandó zsinati bírák és tanácsos plébánosoktól eltekintve – kizárólag a főpásztor hatáskörébe tartozott, pozícióik a neki letett eskün alapultak.³ Tanulmányomban a veszprémi főpásztorok mellett működő püspöki kúria adminisztratív ügyekért felelős személyzetét és feladatait kívánom vizsgálni az 1939–1945 közötti évek vonatkozásában.

A vizsgálatok kezdő és végpontjáról az 1938. és 1946. évben kiadott egyházmegyei névtárak biztosítottak pillanatfelvételeket. A források közül elsősorúnak a főpásztorok személyi döntéseit kihirdető püspöki körlevelek bizonyultak, illetve az ezekben megfogalmazottak előkészítését és a körlevelekben közzé nem tett döntéseket az Egyházmegyei Hivatal iktatott iratanyaga tartalmazta. Az egyes hivatalok tekintetében a tisztánlátást a Szentszékhez 1938-ban eljuttatott, *ad limina*-látogatáshoz kapcsolódó ötévenkénti (*Relationes quinquennales*), illetve a háborús eseményeket követően a minisztériumnak benyújtott jelentések segítették.

A székeskáptalan szerepe az egyházkormányzatban

A székeskáptalanok legújabb kori szerepében a reprezentáció mellett a főpásztor részére nyújtott tanácsadó funkció vált mind meghatározóbbá. Ugyanakkor a testület feladatai nem korlátozódtak pusztán erre, mivel a székeskáptalan tagjai egyénileg és testületként is részt vállaltak az egyházmegye kormányzásából.⁴ A testület egyrészt saját, nem csekély kiterjedésű földbirtok vagyonának és gazdaságainak kezelésén túl⁵ számos alapot és alapítványt kezelt, így többek között az egyházmegyei nyugdíjintézetet, az ún. Dominicanumot, továbbá az Alapítványi Pénztárat, amely voltaképp a püspökség hitelintézetének volt tekinthető. Emellett a püspökség törzsvagyonával kapcsolatban hozandó intézkedések a kanonokok jóváhagyásától is függtek. Az érvényben lévő kánonjog előírásai szerint a székeskáptalan hitéleti feladatai közé tartozott a püspöki misézésnél történő közreműködés a székesegyházban és a város templomaiban, továbbá a napi zsolozsmázás.⁶ Mindenkor kanonok töltötte be a veszprémi székesegyház plébánosi hivatalát, amely így további elfoglaltságot jelentett az egyik stallummal rendelkező számára.

³ KÉRÉSZY, 1927. 666–667.

⁴ CIC 391. kán., KÉRÉSZY, 1927. 698–700. Vö. TÓTH, 2015. 16–17.

⁵ Az 500 kat. holdnál nagyobb egyházi birtokok közül 1935-ben a veszprémi székeskáptalan rendelkezett a szántók tekintetében a legnagyobb (26.656 kat. hold), összességében a pedig hatodik legnagyobb területű földbirtokkal (47.683 kat. hold). A földek aranykoronára számított tiszta jövedelme alapján pedig az ország ötödik legnagyobb egyházi testülete volt (232.780 aranykorona), megelőzve például a veszprémi püspökséget. CSERHÁTI, 1988. 693., illetve részletesebben GERGELY, 1999. 284., 298.

⁶ CIC 412–414. kán.

Az egyházkormányzat adminisztratív feladataiból is részt vállalt a káptalan. A püspök székvárosában működő, tapasztalt, többségében (teológiai) doktorátussal rendelkező tagokból verbuválódó papi testület kanonokjainak hivatali feladatokkal történő megbízása régtől fogva kézenfekvő és ésszerű gyakorlatnak bizonyult. A főpásztorok és a káptalanok közötti legalább kielégítő viszony fenntartását olyan praktikus okok is indokolták, mint a vagyonkezelés kapcsán kialakult egymásrautaltság és kompromisszum iránti igény.

A veszprémi székeskáptalan az oszmán hódítás miatti nyolc évtizedes szünet után 1630-ban szerveződött újjá. A középkorban harminchat tagú testület ekkor csupán hat fővel kezdte meg működését, majd létszáma a jövedelmek gyarapodásával párhuzamosan folyamatosan bővült, és a 19. század elejére állandósult tizenkét tagban. A káptalan négy oszloposkanonoki stallumból – nagyprépost, olvasó-, éneklő- és őrkanonok –, öt főesperesi tisztségből – sorrendben: székesegyházi, zalai, somogyi, pápai és segedi –, valamint három mesterkanonoki helyből állt. (Az egyházmegyei papok száma összehasonlításképp valamivel négyszáz fölött volt ekkor.) A stallumok betöltése a római Szentszéknek volt fenntartva, ám a vizsgált rövid időszakban érvényesült a püspök jelölési joga a vallás- és közoktatásügyi miniszter – a jelölt politikai megbízhatóságára vonatkozó – egyetértésének kinyilvánítása után.⁷ A kanonoki kinevezés élet-hosszig vagy az arról történő lemondásig volt érvényben, és helyben lakási kötelezettséget jelentett.⁸

A székeskáptalan személyi összetételét az 1938-as és 1946-os egyházmegyei sematizmusok alapján vizsgálva jelentékeny változások figyelhetők meg alig egy évtized alatt. 1938-ban a tizenegy kanonoki stallumot betöltő személy közül a háború után kiadott első névtár idején már csak öt személy volt életben. (Wéber Pál⁹ 1940-ben Barthosra változtatta vezetéknévét.)

A kanonokok átlagéletkora 1938-ban 64,3, míg 1946-ban 57,1 év volt. A háború után az átlagosan hét évvel fiatalabb kanonoki testületben nem találunk hetven évnél idősebb személyt, míg a háború előtti névtárban szereplők közül

⁷ 1918 előtt az 1848. évi III. tc. 7.§-a alapján az uralkodó nevezte ki az érsekeket, püspököket, prépostokat és az apátokat és ezzel összefüggésben *de facto* a kanonokokat is. A dualista államban a magyar királyok főkegyúri joga alapján az a szokás alakult ki, hogy a kanonoki méltóságokra a megyéspüspökök jelölték személyeket, és a stallumokat szentszéki jóváhagyást követően formailag az uralkodó adományozta. A kánonjog ugyanakkor úgy szabályozta a kanonoki kinevezések kérdését, hogy a méltóságok betöltését a Szentszék, a további stallumok adományozását pedig a püspök hatáskörébe utalta. A magyar uralkodók a kanonoki méltóságok betöltésére vonatkozó, a dualista korszak végén öt évre adott és rendszeresen megújított pápai fölhatalmazása 1922-ben lejárt. Ezt ekkor úgy szabályozták, hogy a nagyprépostok kinevezését az egyes püspökök eztán Rómából fogják kérelmezni, míg az olvasó-, éneklő- és őrkanonokot az ordinárius fogja kinevezni a mesterkanonokokkal együtt. BÁNK, 1945. 9–14., SIPOS, 1947. 280. (22. j.).

⁸ A 20. század első felében egyedül Csóthi Géza mondott le kanonoki stallumáról, ő azonban két alkalommal is: előbb 1920-ban, majd 1923-ban. Vö. HUCHTHAUSEN, 1995. 57–59.

⁹ Életére: PFEIFFER, 1987. 74–75.

KANONOKI STALLUM	1938	1946
Nagyprépost	Káuzli Dezső	Hoss József, dr.
Olvasókanonok	Simon György	Engelhardt Ferenc
Éneklókanonok	Bécsy Márton	Beöthy István, dr.
Őrkanonok	Radványi Viktor	Gutheil Jenő, dr.
Székesegyházi főesperes (hántai prépost)	Hoss József, dr.	Langmár Lipót, dr.
Zalai főesperes	Engelhardt Ferenc	Megyesi Schwartz Róbert, dr.
Somogyi főesperes	Vörös János	Sárközy Lajos, dr.
Segesdi főesperes	Wéber Pál, dr.	Barthos Pál, dr.,
Pápai főesperes	Serák József	Babics Endre
Idősebb mesterkanonok	Beöthy István, dr.	Varga Béla
Második mesterkanonok	Gutheil Jenő, dr.	<i>vacat</i>
Legifjabb mesterkanonok	<i>vacat</i>	<i>vacat</i>

már négyen is megkezdték életük kilencedik évtizedét (Bécsy Márton,¹⁰ Káuzli Dezső,¹¹ Simon György,¹² Vörös János¹³). Ugyancsak figyelemreméltó változás, hogy míg 1938-ban csupán négyen, 1946-ban már heten rendelkeztek teológiai doktorátussal a káptalan tagjai közül. Végzett kánonjogász ugyanakkor csak a babérkoszorúsi fokozatig jutó Pfeiffer Jánosnak¹⁴ 1946-ban, a sematizmus összeállítása után történő kinevezésével jutott a testületbe. A külföldi egyetemeken hosszabb-rövidebb tanulmányokat folytatók aránya is a háború utáni káptalan összetételében volt valamivel magasabb: 1938-ban a tizenegy főből öt (Wéber Pál, Beöthy István,¹⁵ Engelhardt Ferenc,¹⁶ Hoss József¹⁷ és Radványi Viktor¹⁸), míg 1946-ban a tizből hat személy (Barthos Pál, Beöthy István, Engelhardt Ferenc, Hoss József, Sárközy Lajos,¹⁹ Megyesi Schwartz Róbert²⁰) látogatott külföldi univerzitást. Érdekes továbbá, hogy a szóban forgó tizenhat személyből egyetlen kivétellel valamennyit Hornig Károly, illetve Rott Nándor bízta meg korábban a kanonoki méltóság előszobájának számító aulai szol-

¹⁰ Életére: PFEIFFER, 1987. 75.

¹¹ Életére: PFEIFFER, 1987. 130–132., VMÉL 2014. 512–513., Kis, 1943.

¹² Életére: PFEIFFER, 1987. 194–195., VMÉL 2014. 904–905.

¹³ Életére: PFEIFFER, 1987. 222.

¹⁴ Életére: PFEIFFER, 1987. 172–174.

¹⁵ Életére: PFEIFFER, 1987. 76., VMÉL 2014. 117–118.

¹⁶ Életére: PFEIFFER, 1987. 95., VMÉL 2014. 270.

¹⁷ Életére: PFEIFFER, 1987. 120–121., VMÉL 2014. 450.

¹⁸ Életére: PFEIFFER, 1987. 180–181.

¹⁹ Életére: PFEIFFER, 1987. 189.

²⁰ Életére: PFEIFFER, 1987. 191.

gálattal, még ha ténylegesen stallummal rendelkező kanonok esetleg csak a püspökök utódai alatt lett belőlük. A Czapik Gyula által kinevezett káptalani tagok között nem volt olyan személy, akit korábban maga jelölt volna ki kancelláriai feladatkörre; Varga Béla²¹ pedig korábbi aulai szolgálat nélkül, Mindszenty József révén került a székeskáptalanba.

Az egyházmegye kormányzatának legfontosabb központi tisztségei közül a legtekintélyesebbeket a kanonokok sorából választották.²² A székeskáptalan valamely tagja volt kivétel nélkül az általános helynök, a káptalani helynök, a provikárius, az irodaigazgató (kancellár), a szemináriumi rektor és a szentszéki elnök, illetve a központi hivatalok vezetői közül a zsinati vizsgálóbizottság elnöke, a főtanfelügyelő, az egyházmegyei cenzori hivatal, a katolikus tanítók fegyelmei tanácsának elnöke, illetve az egyházmegyei Actio Catholicának igazgatója. Az egyházmegye központi kormányzatában betöltött szerepe miatt négy fontosabb tisztség emelkedik ki a felsoroltak közül: az általános helynöké, a káptalani helynöké, a provikáriusé és az irodaigazgatóé.

Minden alkalommal a kanonokok közül került ki a püspök helyettesének számító általános helynök.²³ A formailag a főpásztor választásán alapuló tisztséget a korszakban minden esetben a káptalan nagyprépostja töltötte be: előbb Káuzli Dezső, majd halála után Simon György, később Hoss József. A kánonjogi előírásokból adódóan mivel az általános helynökség a püspök személyes választásához kapcsolódott, így hivatala nem volt folyamatos, megszakította azt a főpásztorok halála, koadjutor püspök kinevezése, illetve az apostoli adminisztrátori kinevezés – formailag tehát a megyéspüspök hiánya – is a helynöki tisztség szünetelését jelentette. Káuzli Dezső így például 1939-ben két ízben is helynöki méltóságot viselt: előbb Tóth Tihamértól, majd Czapik Gyulától is kapott ilyen irányú megbízást.²⁴

²¹ Életére: PFEIFFER, 1987. 220., VMÉL 2014. 1054.

²² CIC 363. kán. „1.§. Az egyházmegyei kúria azokból a személyekből áll, akik a püspöknek vagy a püspök helyett annak, aki az egyházmegyét kormányozza, segítségére vannak az egyházmegye kormányzatában. 2.§. Ezért beletartozik az általános helynök, a szentszéki elnök, a kancellár, az ügyész, a kötelékvédő, a zsinati bírák és vizsgálók, a tanácsos plébánosok, ügyhallgatók, jegyzők, küldöncök és végrehajtók.” KÉRÉSZY, 1927. 691.

²³ Vö. CIC 366. kán. „1.§. Valahányszor az egyházmegye kormányzása megköveteli, nevezzen ki a püspök általános helynököt, aki őt rendes hatalommal segítse az egész egyházmegye területén. 2.§. Az ált. helynököt szabadon választja a püspök, aki szabadon el is bocsáthatja. 3.§. Csak egyet nevezzen ki, hacsak a szertartások különbözősége, vagy az egyházmegye nagysága mást nem kíván [...] 367. kán. 1.§. Az általános helynök világi pap legyen, harminc évnél ne fiatalabb, a hittudományban és a kánonjogban doktor vagy végzett, vagy legalább e tudományokban járatos [...] 368. kán. 1.§. Az általános helynököt hivatalánál fogva ugyanaz a joghatóság illeti meg a lelki és anyagi dolgokban az egész egyházmegye területén, mint rendes jogánál fogva a püspököt, kivéve azt, mit a püspök magának tartott fenn, vagy ami a püspök különös felhatalmazását kívánja a jog szerint.” Lásd még 369–371. kán.

²⁴ Tóth Tihamér idején: VÉL I.1.44.a. 1288/1939., illetve Czapik Gyula kormányzásának kezdetén: uo. 5320/1939.

A kánonok értelmében a kinevezett püspöki helynök mellett a választott káptalani helynök jutott kiemelt szerephez az egyházkormányzatban. A megyéspüspök váratlan halála esetén őt a székeskáptalan bízta meg az egyházmegye kormányzásával ideiglenes jelleggel arra az időre, amíg az apostoli Szentszék új ordináriust ki nem nevezett a püspökség élére.²⁵ Időszakunkban káptalani helynök kinevezésére egyetlen alkalommal került sor. Tóth Tihamér püspök 1939 májusában bekövetkezett halála után a veszprémi püspöki szék sorsa csak az év nyarának végére rendeződött Czapik Gyula kinevezésével. A káptalan helynöknek ugyanakkor nem a rangsorban elől álló, ekkor 84 éves Káuzli Dezső nagyprépostot – korábbi általános helynököt –, hanem a valamivel fiatalabb és tettere készebb Simon Györgyöt, a kánonoki testület rangban második méltóságát választotta meg.²⁶

Simon György olvasókanonok a vizsgált időszak kezdetén provikáriusként szolgált az egyházmegyei kormányzatot. Bár provikárius kinevezésére a kánonjog szerint az általános helynök távolléte vagy akadályoztatása esetén nyílt lehetőség,²⁷ az olvasókanonok megbízására feltehetően amiatt került sor, mivel a nagyprépost utolsó éveiben már nem tudta maradéktalanul ellátni helynöki feladatait. A káptalan első tagja általános helynöki feladatai mellett hivatalánál fogva tagja volt a magyar országgyűlés felső házának, így távollétével és helyettesítésével az országgyűlések idején számolni kellett.²⁸ Az olvasókanonok provikáriusi kinevezéseire Káuzli helynöki megbízásaival párhuzamosan került sor. Simon az általános helynök helyetteseként elegendő tapasztalattal rendelkezhetett ahhoz is, hogy a káptalan kijelölte helynök-ként az egyházmegye kormányzását rá bizzák, majd a nagyprépost halála után az általános helynöki kinevezést is megkapta.²⁹ Czapik Gyula egri érseki kinevezését követően apostoli adminisztrátorként veszprémi székét is megtartotta, azonban általános helynök kinevezésére a kánonjog rendelkezései értelmében nem került sor, így Simon ismét provikáriusként segítette az egyházmegyét távolból irányító főpásztort.³⁰ Mindszenty József veszprémi püspökségével aztán ismét sor került általános helynök megbízására, és a választás természetesen a tapasztalt és rangban is első Simon nagyprépostra esett.³¹

²⁵ CIC 429. kán. 3.§., 431–444. kán.

²⁶ Az egyházmegyei körlevélben a káptalan határozatát nyilvánosságra hozta: VÉL I.1.2. 1939/IX. 38., káptalani helynöki esküje: VÉL I.1.44.a. 2732/1939.

²⁷ CIC 366. kán. 3.§., KÉRÉSZY, 1927. 670.

²⁸ 1926. évi 22. tc. 4.§. B. 1.

²⁹ VÉL I.1.44.a. 2299/1942.

³⁰ Czapik egri érseki kinevezésekor így rendelkezett: „további intézkedésig apostoli adminisztrátori minőségben kormányzom az egyházmegyét. Tekintettel arra, hogy egy időben megszűnik az általános helynök joghatósága is, a következőképp rendelkezem: 1. Provicariussá kinevezem Dr. Simon György apostoli főjegyző, nagyprépost őméltóságát [...]” VÉL I.1.2. 1943/V. 23. (2852/1943.).

³¹ VÉL I.1.44.a. 1315/1944.

A negyedik fontos funkció az irodaigazgatóé vagy kancellaré volt.³² Az aulát irányító hivatalt 1939-től 1943-ig Hoss József előbb székesegyházi főesperesként, majd a promóciók révén ör-, majd éneklőkanonokként vezette. Utóda az irodaigazgatói tisztségben Megyesi Schwartz Róbert lett. A Káuzlinál és Simonnál közel két évtizeddel fiatalabb, 1881-es születésű Hoss is Hornig Károly püspöksége idején került az aula munkatársai közé. Irodaigazgatói pályája, majd provikáriussá történt előrelépése követte Simon György pályáját: Simon provikáriusi hivatalviselése idején Hoss volt a püspöki kancellár. Előbbi első általános helynöki kinevezése (1942) alkalmával még nem került sor provikárius kinevezésére – s láttuk, hogy Czapik adminisztrátorsága idején a helynöki tisztség is betöltetlen volt –, de 1944-ben a püspöki szék betöltésének rendezésével párhuzamosan Hoss lett Simon általános helynök provikáriusa. A nagyprépost 1945 nyarán bekövetkezett halála után Hoss József lett az általános helynök, és valamivel később nagypréposti kinevezése is megérkezett Rómából.³³ Hoss helyettese provikáriusként nem a rangsorban egyébként őt követő Engelhardt Ferenc, hanem Beöthy István lett, aki e tisztségben az egyházmegye kormányzásában ezt követően többször is közreműködött egészen 1979-ben bekövetkezett haláláig.³⁴

Az egyházmegye adminisztratív kormányzásában a bemutatott négy hivatal mellett a törvénykezési feladatokat ellátó püspöki szentszék vezetése is a székeskáptalan tagjainak volt fenntartva. Az *officialis* 1924-től kezdődően Simon György volt, aki 1942-ig töltötte be a hivatalt. Utóda Radványi Viktor lett, akit 1943-tól Hoss József, majd 1946-tól Engelhardt Ferenc követett. A püspöki szentszék élén tehát a székeskáptalan második-harmadik aktív méltóságát találjuk a világháborús években; Bécsy Márton mellözése mögött előrehaladott kora állhatott. Kanonokok tették ki továbbá a bíróság tagjainak körülbelül felét. A zsinati bírák közül 1938-ban tízből egy személy, továbbá a kötelékvédő, az ügyész, a jegyző és a civil orvos, míg 1946-ban a kilenc zsinati bíróból három, illetve ismét az ügyész, a jegyző és az orvos volt a káptalanon kívüli személy.³⁵

A püspök közvetlen helyettese volt a papi utánpótlás képzéséért felelős szemináriumi rektor.³⁶ A veszprémi Szent Anna Szeminárium vezetője szinte kizárólag a kanonokok sorából került ki, de éppen a világháborús éveket megelőzően került sor olyan személy kinevezésére, aki nem viselt kanonikátust.

³² CIC 372. kán. „1.§. Minden Kúriában nevezzen ki a püspök kancellárt, aki pap legyen, főfeladata pedig a Kúria aktáit a levéltárban őrizni, időbeli sorrendben iktatni és róluk tartalomjegyzéket vezetni.”

³³ VÉL I.1.44.a. 1465/1945.

³⁴ 1957-től és 1972-től is a kinevezett adminisztrátorok mellett – helynök hiányában – volt provikáriusként az egyházmegye kormányzásának rangban pro forma második embere.

³⁵ Sematizmus 1938. XVI., Sematizmus 1946. 11.

³⁶ CIC 354. kán. A rektor személyéről a partikuláris egyházjog rendelkezett: Zsinat 1923. 229.§. A „rektor, az összes fegyelmi, tanulmányi és anyagi ügyek vezetője és irányítója; aki a szemináriumban a megyés püspök helyettese és megbízottja, s azért mindenben, ami a szeminárium vezetésére és a fegyelem fenntartására szükséges, egyedül a püspöknek felelős [...]”.

Káuzli Gyulát, aki több mint négy évtizedig irányította a veszprémi papképzést (1893–1935), Kis Jenő György követte rövid időre (1935–1936). Kis 1916-tól mint prefektus, 1926-tól pedig mint spirituális működött az intézményben, majd Káuzli lemondását követően előbb ideiglenes, majd tényleges rektor lett.³⁷ 1936-ban kaposvári plébánosi kinevezésével távozott Veszprémből, és Beöthy István lett a szeminárium vezetője. Az új rektor az előző évtől rendelkezett stallummal a káptalanban, és 1940-ben történt somogyi főesperesi kinevezéséig állt el a felsőfokú oktatást nyújtó intézmény élén. Utóda az abban az évben kanonokká előlépő Sárközy Lajos lett.

Mind az 1938-as, mind az 1946-os egyházmegyei sematizmusban találunk üresedésben lévő kanonoki stallumokat: előbbiben egyet, utóbbiban kettőt is. Egy-egy kanonok halála és új káptalani tag pápai kinevezése között hosszabb idő telt el. Előbbi esetében csak az 1938. évi névtár összeállítása után, december 15-én került sor Langmár Lipót³⁸ legifjabb mesterkanonoki kinevezésére.³⁹ Ezzel helyre állt a székeskáptalan egyébként 1928 óta hiányos létszáma. Ádám Iván⁴⁰ 1928. március 27-i halálát követően ugyanis a következő évben előbb április 2-án Rác Ferenc⁴¹ majd 15-én Kenyeres Lajos⁴² is elhunyt. Új tagok kinevezésére csak 1930-ban került sor, amikor egy-egy alkalommal Bontz József⁴³ és Serák József⁴⁴ került a káptalanba, az utolsó stallumot pedig üresen hagyták. Ezt követően újabb öt kanonok – a frissen kinevezett Bontz József (1934), Strausz Antal (1935),⁴⁵ Kránitz Kálmán (1935),⁴⁶ Csiszárík János (1936),⁴⁷ Lukcsics József (1937)⁴⁸ – elhunyt után Langmár 1938 végén történt kinevezéséig, fenntartva a tizenegyes létszámot, ismét csak öt személyt – Engelhardt Ferenc (1935), Vörös János (1935), Beöthy István (1935), Hoss József (1936), Gutheil Jenő (1937)⁴⁹ – nevezett ki a Szentszék. Az utolsó stallum üresedésben hagyásának okáról Bécsy Márton és Wéber Pál 1934. évi kanonoki promóciójának szentszéki jóváhagyását hírül adó levélből értesülünk: 1934-ben, a gazdasági válság sújtotta időkben öt évre a szeminárium javára engedték át ennek jövedelmét.⁵⁰

³⁷ PFEIFFER, 1987. 137. A szemináriumi rektorokra, elsősorban Káuzlira lásd még: HUCHTHAUSEN, 1995. 35–44., 64–65.

³⁸ Életére: PFEIFFER, 1987. 150–151.

³⁹ VÉL I.1.2. 1938/IX. 68. (6679/1938.).

⁴⁰ Életére: PFEIFFER, 1987. 67–68., VMÉL 2014. 33.

⁴¹ Életére: PFEIFFER, 1987. 174–179.

⁴² Életére: PFEIFFER, 1987. 135.

⁴³ Életére: PFEIFFER, 1987. 81–82., VMÉL 2014. 148.

⁴⁴ Életére: PFEIFFER, 1987. 192–193.

⁴⁵ Életére: PFEIFFER, 1987. 200., VMÉL 2014. 930.

⁴⁶ Életére: PFEIFFER, 1987. 146–147., VMÉL 2014. 600–601.

⁴⁷ Életére: PFEIFFER, 1987. 87–88.

⁴⁸ Életére: PFEIFFER, 1987. 154–155., VMÉL 2014. 649.

⁴⁹ Életére: PFEIFFER, 1987. 109–110., VMÉL 2014. 369.

⁵⁰ Sematizmus 1938. 266–267., VÉL I.1.44.a. 559/1934. Előzményeként a szeminárium építkezéseinek idejére már 1928-ban engedélyezte a Szentszék Ádám Iván azévi halála és a kanonoki

Langmár Lipót kinevezésével tehát ismét teljes lett a székeskáptalan tizenkét fős testülete. A veszprémi papnevelő intézetek anyagi viszonyai azonban továbbra sem rendeződtek. Serák József 1941. október 4-i halálát követően ismét szükségessé vált az üressé vált stallum jövedelmeinek ezúttal a kisszeminárium részére történő rezerválása. Október 15-én a Czapik egy-egy levélben kérte erről a székeskáptalan, illetve a nunciuson keresztül a Szentszék véleményét, továbbá tájékoztatta a vallás- és közoktatásügyi minisztert is ez irányú szándékáról. Október 21-én Káuzli Dezső nagyprépost válaszában a kanonokok támogatásáról biztosította a püspököt. Decemberben 15-én megérkezett előbb a minisztériumi, majd egy nappal később a római jóváhagyás is. 1942. január 30-án Czapik tájékoztatta Sárközy Lajost egyfelől mint legifjabb mesterkanonokot promóciójáról a második mesterkanonoki stallumba, majd ugyanőt mint szemináriumi rektort arról is, hogy az utolsó stallum üresedésben maradjon a jövedelmét a kisszemináriumra fordíthatja.⁵¹

A székeskáptalan tagjai nemcsak személyük révén vettek részt az egyházmegye kormányzásában. A püspökség hierarchikus területi igazgatásában – főesperességek, esperességek, plébániák és lelkészségek – előbbieket betöltése révén a veszprémi káptalan javadalmas kanonokai is tevékeny részt vállaltak. Az egyházmegye öt főesperessége – székesegyházi, zalai, somogyi, pápai és segesdi – élén egy-egy kanonok állt. Feladatkörüket az 1917-es kánonjogi kódex életbe lépése után a partikuláris egyházjog keretei között több alkalommal is szabályozták. A legfontosabb változást az jelentette, hogy a javadalmak betöltőit az 1923. évi egyházmegyei zsinat határozata értelmében nem léptették elő automatikusan, egy-egy üresedésben lévő, rangban magasabb kanonoki stallum felé. A változtatást úgy indokolták, hogy a főesperesek így kerületükben huzamosabb ideig maradván jobban megismerhetik annak állapotát, ezáltal hatékonyabban végezhesék munkájukat.⁵² A zsinati határozatok értelmében feladatuk közé tartozott kerülete espereseinek és plébánosainak ellenőrzése, évente egy esperesi kerület, ötévente pedig teljes főesperessége plébánosainak vizitálása. A gyakorlati tapasztalatok alapján hatásköre az 1934-es zsinat rendelkezései értelmében kiegészült a középiskolai hittanárok

promóció révén megüresedő utolsó stallum jövedelmének a főiskola céljaira történő rezerválását. uo. 4853/1928.

⁵¹ VÉL I.1.44.a. 4916/1941. (1941. okt. 15.), uo. 5331/1941. (okt. 15. és 21., dec. 15.), uo. 529/1942. (1942. jan. 30.).

⁵² Zsinat 1923. 40.§. E rendelkezést az 1934. évi zsinat úgy pontosította, hogy a kanonoki promócióból ugyan részesülnek a főesperesek, rangban tehát előrelépnek, azonban első főesperességüket egészen addig megtartják, amíg a székesegyházi főesperességet el nem nyerik. Zsinat 1934. 39.§. Az 1900-as évek első évtizedében korszakunkhoz hasonló generációváltás zajlott le a székeskáptalanban. Az idősebb kanonokok elhunytával szinte évente történt promóció a testületben, s a főesperesekre vonatkozó későbbi szabályozás híján előfordult, hogy például a somogyi főesperességet 1901 és 1911 között nyolc személy – Szalay Mihály, Rédey Gyula, Néger Ágoston, Kránitz Kálmán, Rada István, Káuzli Dezső, Péller Pál és Molnár Dénes – nyerte el.

és a hitoktatás ellenőrzésével, illetve plébániajavadalmak üresedése esetén a zökkenőmentes lelkipásztori munka előkészítésével és megszervezésével.⁵³ Ezen kívül megillették őket az esperesek jogositványai is, továbbá az évente két alkalommal, tavasszal és ősszel tartott espereskerületi koronákon elnökölhettek.

1939 tavaszán Tóth Tihamér nagy lendülettel vette át a veszprémi egyházmegye kormányzását. Első rendelkezései közé tartozott a főesperesek munkaköréről való rendelkezés, amely lényegében a korábbi egyházmegyei zsinatok határozatait ismételte meg. Az archidiakónusok kötelességeinek körülírására a főpásztor szerint azért volt szükség, mivel „a mai bonyolult viszonyok között nemcsak az egyes plébániák gondozása, hanem az egész egyházmegyei közigazgatás is annyi ügyes-bajos kérdést vet fel, hogy a püspök azokat egymagában nem tudja feldolgozni.” Tóth utódlási joggal felruházott segédpüspökként személyes tapasztalatokkal rendelkezett az igazgatási nehézségekről. Indoklásában kifejtette továbbá, hogy a püspöki központtal való szorosabb kapcsolattartást az egyházmegye papsága ugyancsak szorgalmazta, aminek a főpásztor a főesperesi hivatalon keresztülült óhajtott eleget tenni.⁵⁴

Az egyházmegye területi kormányzatában a főesperességeken túl a veszprémi plébánia vezetésén keresztül vettek részt a kanonokok. Veszprémben 1944-ig egyetlen plébánia gondoskodott a hívek lelkipásztori ellátásáról, a Szent Mihály székesegyházhoz tartozó (fő-) plébánia. A parókia élén a korszakban előbb Serák József akkori ifjabb mesterkanonok majd 1935-től pápai főesperes (1930–1941), később Beöthy István somogyi főesperes (1941–1942), majd Babics Endre⁵⁵ mesterkanonok szolgált, aki plébánosságát többszöri promóciója idején is megtartotta somogyi főesperesi kinevezéséig, 1947-ig. A tekintélyes jövedelemmel rendelkező, több egyházközséget és templomigazgatóságot magában foglaló plébánia meghatározó szereplője volt az egyházmegyei székhely hitéletének, és erre a személyi összefonódás révén a káptalan döntő befolyással bírt.

Veszprém lelkipásztori életének még egy további szegmensében jutott a székeskáptalan megkerülhetetlen feladathoz. A kánonjog ugyan előírta, azonban csak két évtized után került sor Veszprémben penitenciárius kanonok kinevezésére. A penitenciárius kanonok feloldozást adhatott a püspöknek fenntartott bűnök alól, valamint a káptalani templomban, vagyis a székesegyházban a kijelölt időben a gyóntatófülkében volt köteles ülni és gyóntatni

⁵³ Zsinat 1923. 34–40.§., illetve Zsinat 1934. 34–40.§.

⁵⁴ VÉL I.1.2. 1939/VII. 28. (2043/1939.). A rendelkezés megismételte a zsinati határozatot, amely előírta a főespereseknek évente egy esperesi kerület, ötévente pedig az igazgatásuk alá tartozó teljes vizitálását. Ez viszont a gyakorlatban kivitelezhetetlen volt, hiszen öt főesperesre az 1938-as névtár adatai alapján huszonkilenc esperesi kerület jutott.

⁵⁵ PFEIFFER, 1987. 70–71., VMÉL 2014. 60.

még az istentisztelet ideje alatt is.⁵⁶ A „szép lelki eredménnyel” kecsegtető feladatára előbb Vörös János somogyi főesperest nevezte ki 1939-ben előbb Tóth, majd Czapik püspök, halála után pedig Engelhardt Ferenc kapta a tisztséget.⁵⁷

A püspöki kúria összetétele

Láthattuk, hogy a székeskáptalan tagjain keresztül az egyházmegye központi és területi kormányzata személyi állományát tekintve szorosan összefonódott. A továbbiakban az egyházkormányzat szereplői közül azokat vizsgálom meg, akik – legalábbis pályájuk kezdetén – nem voltak kanonokok. Ők az egyházmegye irányításának három területén vállaltak szerepet: a területi igazgatásban az úgynevezett püspöki biztosságok vezetésében, a püspök székhelyén a kancellária személyzeteként, illetve az egyházmegye egyéb központi szerveinek és hivatalainak vezetőségében.

A püspöki biztosok (*commissarii episcopales*)

A püspöki biztosok jogállását nem szabályozza az általános egyházjog, és az egyházmegyei zsinatok határozatai közt sem bukkanni rájuk vonatkozókra. A rendelkezésre álló adatok és a biztosok működési beszámolóí alapján személyük úgy definiálható, mint speciálisan a püspök által egy pontosan körvonalazott feladat megszabott idő alatt történő megvalósítására kiküldött, delegált püspöki joghatósággal rendelkező klerikusok.⁵⁸ A veszprémi püspökség területén a 19. század első harmadától rendelték ki biztosokat az egyházmegye nagyobb településeinek – a püspökséghez tartozó középfokú oktatási intézmény híján jellemzően valamely felekezet vagy szerzetesrend, esetleg az állam által fenntartott – középiskoláiban folyó hitoktatás ellenőrzésére. Biztosok tevékenykedtek ennek megfelelően Curgón, Kaposvárott, Keszthelyen, Nagykanizsán, Pápán, Sümegen és Veszprémben.⁵⁹

⁵⁶ CIC 398–399. és 401. kán.

⁵⁷ VÉL I.1.44.a. 2044/1939., uo. 5588/1939., uo. 1039/1940.

⁵⁸ CIC 199., 203–205. és 207. kán., KÉRÉSZY, 1927. 549–553.

⁵⁹ PFEIFFER, 1987. passim. A történeti névtár szerint első alkalommal Bezerédj Miklós pápai esperes, plébános 1831-ben történt beiktatása utáni évben lett a pápai bencés gimnázium püspöki biztosa. uo. 78. Zsinat 1923. 224.§. 1.: „A középiskolai hittanárak a középiskolákban a vallás-oktatást és a tanulók vallásgyakorlatait a püspökkari rendszabályok irányítása szerint vezetik. [...] Életükben és működésükben a püspöki biztos és főbiztos felügyelete és ellenőrzése alatt állnak. Működésükről évenként összefoglaló írásbeli jelentést küldenek a püspöki biztosnak, aki saját észrevételeivel és a hittanár személyére vonatkozó megjegyzéseivel kiegészítve azt a püspöki főbiztosnak küldi meg. Képesítésüket az egyházmegyei hittanári vizsgálobizottság előtt tett vizsgálat alapján nyerik.”

A püspökség területén az 1920-as évek végétől tágabb területi hatáskörrel rendelkező püspöki biztosok működése is kimutatható.⁶⁰ Ők kezdetben csak a Balaton környéki üdülő-pasztoráció megvalósításában tevékenykedtek. A nyári szezon során jelentékeny mértékben megnövekedett számú hívek – beleértve a cserkész-, levante- és egyéb gyermekcsoportok révén a táborozó ifjúság – lelki igényeit az egyházmegye papságának és más, a magyar tenger-nél nyaraló világi és szerzetes papoknak a lelkipásztori szolgálatba történő bevonásával kívánta a püspök kielégíteni. Rott Nándor szívügye volt, hogy a tavat felfedező középosztály és a társadalmi elit nyári kikapcsolódása idején is aktív hitéletet éljen, ezért 1929-ben körlevelében meghirdette a Balaton környékének intenzívebb nyári lelki gondozásának programját. Ennek megszervezése a tó déli és északi partjára kinevezett püspöki biztosokra hárult. A tó partján ezt követően sorra épültek a templomok, és több helyen számottevő mértékben bővültek a korábbi kis falusi kápolnák.⁶¹

Hatáskörüket egy 1941-ből fennmaradt szabályozás révén ismerjük. Ebben Horváth József⁶² balatonlellei esperes-plébános, déli parti püspöki biztos érdeklődésére Czapik megerősítette az elődei által kitűzött biztos feladatokat. Horváth – és Babics Endre balatonfüredi esperes-plébános, északi parti biztos – legfontosabb kötelessége a nyári lelkipásztori munkák felügyelete és az ezekről tudósító beszámoló elkészítése volt. Utóbbiban ki kellett térnie arra, hogy ki végezte az egyes településeken a lelkipásztori munkát, volt-e és hogyan működött egyházközség a fürdőtelepeken, továbbá miképpen alakult a szentmisék látogatása, illetve a gyónások és szentáldozások száma. Lehetővé kellett tennie ezeken kívül az istentiszteletek látogatását azzal, hogy a mise-

⁶⁰ Az középiskolai hitoktatás felügyelete mellett (püspöki) biztosok jártak el a papi végrendeletek végrehajtásánál is. Vö. Zsinat 1923. 303–304.§.: „ha a javadalmas végrendelet nélkül hal meg, egyéb ruhái sem képezik a hagyatéki eljárás tárgyát. Hovaforrásukról a hagyatéki biztos belátása szerint intézkedik s erről jelentést tesz a püspöknek. [...] Az egyházmegye kötelékében elhunyt pap hagyatékának leltározása, bírói tárgyalása folyamán, hagyaték átvételénél az egyházmegye érdekeit az egyházmegyei hatóság által kiküldött biztos képviseli. A rendszerinti egyházmegyei hagyatéki biztos az elhunyt pap kerületi esperese, ki a halálesetet annak körülményeivel együtt az egyházmegyei hatóságnak haladék nélkül bejelenti.”

⁶¹ A balatoni pasztorációra átfogóan lásd GÁRDONYI, 2010. 282., SCHLEICHER, 2007. 411–413. A program meghirdetése: VÉL I.1.2. 1929/V. 34. (2161/1929.). Körlevelben már többször örömmel számolt be a tó partján épült új templomokról: „nem lesz már a szép Balaton-tó környékének egy jelentősebb helye sem, ahol a katolikus híveknek lelkészük, vagy legalább is templomuk ne volna. Mily öröm ez lelkeknek, mily hálát adok érte Istennek...” VÉL I.1.2. 1927/XII. 87. (4926/1927.) Babics Endre északi és Horváth József déli parti püspöki biztosok kinevezéséről szóló tájékoztatás a püspöki körlevelében: VÉL I.1.2. 1929/VI. 49. (2858/1929.). Szóbeli kinevezéséről kérésére Horváth írásbeli megerősítést kapott a püspöktől, ebben azonban nem részletezték feladatait és jogait: VÉL I.1.44.a. 2497/1929. A két biztos illetékességi területe Aligától Balatonszentgyörgyig (Horváth), illetve Balatonkenesétől Keszthelyig (Babics) húzódott. A főpásztori rendelkezés értelmében kettejük intenzív kapcsolattartására alapuló közös megállapodások révén körvonalazzák majd működésüket. VÉL I.1.44.a. 2496/1929.

⁶² PFEIFFER, 1987. 522.

rend alkalmas helyeken – vasút- és hajóállomásokon, fürdőépületeken – történő kifüggesztését is ellenőrizte. A Balaton-parti plébániatemplomok kivételével elszámolással tartozott a befolyt templomi perselypénzeket illetően. A lelkipásztori munka megszervezéséhez a püspök jogot biztosított kirendeltjei számára a gyóntatási és ígehirdetési jogok továbbadására (*subdelegatio*) július 1. és szeptember 15. között azon tópartra érkező idegen egyházmegyés papok számára, akiknek meggyőződtek feddhetetlenségéről és illő magavi-seletéről. A hívek részéről jelentkező igények zökkenőmentes teljesítéséhez binálási engedélyt is adhattak.⁶³

A veszprémi egyházmegye területi kiterjedése is megkívánta, hogy a hatékonyabb egyházkormányzat végett a püspöki feladatok egy részét megbízottaknak delegálják. A kánonjog lehetővé tette, hogy a nagyobb területű püspökségek esetén az általános helynök mellett további megbízottak kinevezésére is sor kerüljön. Így két püspöki biztosság jött létre a világháború után Nagykanizsa és Kaposvár székhellyel, ahol ugyan korlátozott hatáskörrel, de helynöki hatáskörrel rendelkező komisszáriusok működtek.⁶⁴ E biztosságok felállítására nem egyszerre került sor. Először Nagykanizsán tevékenykedett püspöki biztos, 1922-től Gazdag Ferenc, 1940-től Solymár István, majd 1943-tól 1952-ig Vajay József.⁶⁵ A kanizsai komisszárius kinevezését az motiválta, hogy ekkor nem egyházmegyés papok, hanem a ferencesek látták el a több mint harmincezer fős lakosságú város egyetlen plébániáját. A városi hitoktatás ellenőrzését ugyanakkor a püspökök fenntartották maguknak, amelyet a kiküldött püspöki biztoson keresztül gyakoroltak. 1941-ben került sor a városban új plébániák felállítására, és a Jézus Szívéről nevezett parókia első plébánosa a városi püspöki megbízott, Solymár István lett.⁶⁶

Kaposvár lakosságát tekintve az egyházmegye Nagykanizsához hasonló nagyságú, harmincezer lakosú városa volt, amely 1929-től két plébániára oszlott.

⁶³ VÉL I.1.44.a. 3025/1941. Czapik Gyula válasza Horváth Józsefnek.

⁶⁴ CIC 366. kán 3.§. „Csak egyet [ti. általános helynököt] nevezzen ki, hacsak a szertartások különbözősége, vagy az egyházmegye nagysága mást nem kíván [...]” Mindszenty jelentése az egyházmegye káptalanáról és irodai tisztviselőiről Beresztóczy vallás- és közoktatásügyi miniszternek. „Jelenleg – az egyházmegye nagyságára és a közlekedés viszonyok nehézségeire való tekintettel – két helynökségi hivatal működik, de korlátolt hatáskörrel Nagykanizsán és Kaposvárott.” VÉL I.1.44.a. 935/1945. A kaposvári és nagykanizsai plébániák világi plébánosok hatáskörébe vonása már 1920-ban megfogalmazódott a püspökben. Rott Nándor abból a megfontolásból nevezte ki Csóthi Gézárt 1920-ban első ízben kanonokká, hogy a kanonoki stallum jövedelmének vidékre történő „kihelyezése” révén megfelelő anyagi alappal lássa el a felállítandó parókiát. A székeskáptalan ellenállása miatt a kanonoki stallumok vidékre történő kitelepítése ekkor még nem valósult meg, és Csóthi le is mondott kanonikátusáról. A háború után újból kísérletet tettek erre, akkor azonban a káptalan jövedelmeinek elvesztése miatt a próbálkozás ismét sikertelennek bizonyult. VÉL I.1.44.a. 2083/1920., uo. 6183/1920.

⁶⁵ Gazdag Ferencre: Sematizmus 1926. 164., Sematizmus 1938. 52 és 189., PFEIFFER, 1987. 432.; Solymárra: PFEIFFER, 1987. 920., VÉL I.1.2. 1940/XIII. 88.; Vajayra: PFEIFFER, 1987. 1056.

⁶⁶ VÉL I.1.2. 1941/II. 11. (23/1941.).

Kis Jenő György⁶⁷ 1936-tól vezette a Nagyboldogasszony (fő-) plébániát. Parókusi kinevezésével párhuzamosan tanfelügyelői minőségben Rott püspök megbízta a város hitoktatásának felügyeletével is. A főpásztor felkérésére Kis 1939-ben megszervezte a kaposvári városi esperesi kerületet, amelynek előljárója is lett.⁶⁸ A városban 1943-ban a főplébánián négy káplán, egy gimnáziumi hittanár, hat hitoktató és egy kórházlelkész, míg a második (Jézus Szíve) plébánián 1938-ban egy-egy plébános, káplán és hitoktató állt esperesi joghatósága alatt.⁶⁹ Kis püspöki biztosi kinevezésére ugyan csak a front közeledésével 1944 őszén került sor, azonban jogköre a fentebb említett, minisztériumnak küldött beszámoló tanúsága szerint a háború után is megmaradt egy rövid időre.

Mózner József kadarkúti plébánost espereskerülete területére 1944. július 4-én nevezte ki biztossá Mindszenty József. Feladata a dél-somogyi területen szervezendő új plébániák, lelkészségek és katolikus iskolák feltérképezése és megszervezése volt.⁷⁰ A csökölyi esperesi kerületben létrehozandó új plébániák és lelkészségek jellemzően Dél-Somogy protestáns lakosságú környezetben jöttek létre. Bár a püspök elképzelését a front átvonulása átmenetileg akadályozta, a biztos tevékenysége sikeresnek bizonyult. Ekkortájt került sor Darány (1944), Hedrehely (1945), Homokszentgyörgy (1945), Mike (1946), Nagydobsza-Görösgal (1946) és Somogyapáti (1946) községekben parókia alapítására.⁷¹

A háború közvetlen fenyegetésére 1944. október 20-án Mindszenty József püspök már hat területi hatáskörrel rendelkező püspöki biztosságot felállításáról döntött. Az igazgatási egységek megszervezését az indokolta, hogy az egyházmegye távolabbi, Veszprémmel kapcsolatot nehezebben tartani tudó részén a lelkipásztori munka a háborús helyzet miatt ne szenvedjen fennakadást. Az újonnan létrehozott valamennyi biztosság az egyházmegye Balatontól délre és délnyugatra található területein jöttek létre; 2–6 esperesi kerület alkotott egy-egy igazgatási egységet. A biztosságok területére eső esperesi kerületek száma alapján kiemelt fontosságú volt a korábban is püspöki biztosság székhelyeként működő kanizsai (6 esperesi kerület) és kaposvári (5), illetve a keszthelyi (4). Kisebbséget jelentett 2-2 esperesi kerületből létrehozva a kadarkúti, lepsényi és marcali biztosság. A püspöki biztosok hatásköre a rájuk bízott területen lelkipásztori ügyekben megegyezett az általános helynökével azzal a kiegészítéssel, hogy sürgős esetekben ideiglenes személyi változásokat is eszközölhettek. Egyéb ügyekben a püspöki központtal való tartós

⁶⁷ PFEIFFER, 1987. 137.

⁶⁸ „*visitatio et inspectoratus catechismi pro tota urbe Kaposvár.*” VÉL I.1.2. 1936/VI. 53. (4397/1936.). Esperesi kinevezése: VÉL I.1.44.a. 6468/1939.

⁶⁹ HOSS, 1948. 58–60., Sematizmus 1938. 88.

⁷⁰ VÉL I.1.44.a. 3236/1944. Életére PFEIFFER, 1987. 742.

⁷¹ Sematizmus 1946. 70–73.

kommunikációképtelenség esetén dönthettek. A biztosoknak külön iktatókönyvet kellett vezetniük tevékenységükről, s az iratokat pedig havonta – vagy a körülményeknek megfelelően ritkábban – Veszprémbe tartoztak küldeni.⁷²

Mint ismert, Mindszenty József 1944. november 27-től 1945. április 20-ig letartóztatása miatt akadályoztatva volt püspöki hivatalának teljes ellátásában. Az általa kinevezett biztosok közül fennmaradt Kis Jenő György kaposvári esperes-plébános jelentése a gondjaira bízott területről. A püspöki biztosi tevékenység 1944. december 1. és 1945. április 12. között 36 ügyben járt el, amelyek között házassági felmentések, gyóntatási joghatóságra, valamint plébánosi és kápláni feladatok ellátására vonatkozó engedélyek, iskolaigazgatói kinevezések, illetve a megyei földbirtokrendezési tanácsokkal való kapcsolattartás is előfordult.⁷³

A kancellária személyzete

Az iratokban előforduló Egyházmegyei Hivatal megnevezés alatt a püspöki irodát vagy kancelláriát értették. A Hivatal tényleges vezetője az általános helynök mögött a kancellár vagy irodaigazgató volt, aki feladatát munkatársai, a jegyzők segítségével látta el. Ugyan a kánonjog lehetővé tette, hogy a kancellár személyén kívül szükség esetén az iroda többi jegyzője laikus legyen, civilek alkalmazására a gyakorlatban (ekkor) még nem került sor. Kinevezésük, elmozdításuk a mindenkori püspök hatáskörébe tartozott. Feladatuk általánosságban minden rájuk bízott, vagy csak a bírói, esetleg a pontosan megjelölt ügyek aktáinak vezetése, rendben tartása, előkeresése és előkereshetőségének segédletekkel történő megkönnyítése, az akták megszerkesztése, igény esetén hiteles másolat készítése volt.⁷⁴

A veszprémi kancellária a vizsgált időszakban négy papi személyből és további három–öt civil alkalmazottból állt. Az irodaigazgatón kívül tagja volt rangsorban a püspöki titkár (*secretarius episcopalis*), az 1938-as névtár sorai alapján ekkor összekapcsolt pozíciót jelentő szertartó és könyvtáros (*caeremoniarius una bibliotecharius*), illetve a jegyző és levéltáros (*notarius una archivarius*).⁷⁵ Munkakörüket a kánonjog meghatározta tág keretek között a kialakult gyakorlat és a mindenkori irodaigazgató szabályozta; az egyes személyek kinevezéseiben a hivatal megnevezésén túl nem fektették le feladataikat és hivatali jogkörüket.

⁷² VARGA, 2015a. 22–23.

⁷³ VARGA, 2015a. 331–340. Jellemző a Veszprémmel történő kapcsolattartás nehézségére még a front átvonulása utáni időszakban is, hogy Kis Jenő György első, 1945. márc. 1-i, majd ápr. 13-i második jelentése 1945. máj. 5-ig nem jutott el a püspökhöz. Mindszenty ugyanis ekkor haladéktalan jelentést kért Kistól az egyházmegye somogyi részeire vonatkozóan. A biztos ezután 1945. máj. 15-én személyesen vitte a két elkallódott jelentést a püspöki kancelláriára.

⁷⁴ CIC 372–374. kán., KÉRÉSZY, 1927. III. 677–678.

⁷⁵ Fizesítésük 1944. szept. 1-én a következőképp alakult: titkár 350 P, szertartó 277 P, levéltáros 257 P. VÉL I.1.44.a. 3888/1944.

Azok az akták, amelyek Lékai László⁷⁶ püspöki titkári kinevezése alkalmával keletkeztek, több részletre kiterjedően világítják meg a kancellária belső viszonyait. Mindszenty József 1944. szeptember 1-től jelölte titkárává a püspöki tanácsosi kitüntetéssel rendelkező fiatal, 34 éves szemináriumi tanárt, s a kinevezésben elvárásait is megfogalmazta. „Lássa Nagyon tisztelendőséged ebben a kinevezésben bizalmam jelét. Nagyon tisztelendőségedtől a feddhetetlen papi élet mellett lankadatlan munkát és feltétlen hűséget várok. Mielőbb szerezzé meg a szükséges szaktudást és dolgozza be magát az egyházmegye közigazgatásába. A hivatalos órákat pontosan tartsa meg és beosztásának természetéből kifolyólag a hivatalos órákon kívül is álljon rendelkezésre a szükség szerint. [...] Munkabeosztását az irodaigazgatótól fogja megkapni.”⁷⁷

Lékai kinevezése azonban megbontotta a kancellárián belül kialakult hivatali sorrendet. A kancellária személyzetében is megfigyelhető volt ugyanis a kanonoki promóciókhoz hasonló előrelépés, „hivatali karrier”, amelyben Lékainak a rangsor második helyére történő előléptetése potenciális feszültségforrást jelentett. Maga a kancellár is többszöri előléptetés után került az Egyházmegyei Hivatal élére. Megyesi Schwartz Róbert az 1938. évi névtár szerint szertartó volt, ahonnan 1940-ben lépett elő Czapik püspök titkárává.⁷⁸ Püspöke 1943-ban aztán irodaigazgatóvá nevezte ki, s valamivel később az év folyamán a kanonoki stallumot is megszerezte számára.⁷⁹ Három hivatali lépcsőt lépett előre Szemes József is a világháború éveiben. Taszári kápláni állomáshelyéről Czapik az aulába rendelte az alig huszonhat éves papot, ahol először káplánként teljesített szolgálatot.⁸⁰ Két évvel később, 1942-ben doktorátusát letéve előbb megbízott, majd 1943-ban kinevezett szentszéki jegyző és egyúttal szertartó lett.⁸¹ Már Mindszenty püspöksége idején, 1944 tavaszán lépett elő megbízott püspöki titkárrá, amitől a következő évben megvált.

⁷⁶ Életére PFEIFFER, 1987. 38–39., VMÉL 2014. 624–625.

⁷⁷ VÉL I.1.44.a. 3888/1944. Ezen kívül a mindenkori püspöki titkár volt a Hornig Károly építtette veszprémi Feltámadás- (Károly-) templom igazgatója. Vö. VÉL I.1.8. tom. 129. 5.

⁷⁸ VÉL I.1.44.a. 8519/1940. (1940. aug. 17.).

⁷⁹ VÉL I.1.44.a. 1298/1943. (1943. márc. 28.). Kanonoki kinevezése Czapik közbenjárására történt. 1943. ápr. 30-án a püspök hét jelöltet prezentált a káptalannak a Radványi Viktor örkanonok halála után a promóció révén üresen maradó ifjabb vagy második mesterkanonoki pozícióba. (Az üresedésben lévő tizenkettedik, legifjabb mesterkanonokság jövedelmét, mint láttuk, a szeminárium javára rezerválta Czapik.) A káptalan a választást meg is ejtette, és máj. 4-én tájékoztatta a püspököt arról, hogy a jelöltek közül Schwartzra esett a testület voksainak többsége. A szavazás azonban csak elvi jelentőségű volt, ugyanis Czapik ápr. 30-án további két levelet küldött. Az egyikben Rotta nunciust, a másikban Szinyei-Merse Jenő vallás- és közoktatásügyi minisztert tájékoztatta jelöltjéről a betöltendő káptalani pozícióba. Ez pedig nem volt más, mint a néhány nappal később a káptalan által is megválasztott Megyesi Schwartz Róbert. VÉL I.1.44.a. 1884/1943.

⁸⁰ VÉL I.1.2. 1940/XII. 83. (8339/1940.). Szemes József életére lásd PFEIFFER, 1987. 977–978., VMÉL 2014. 969.

⁸¹ VÉL I.1.44.a. 3059/1942. (doktorátusa), uo. 5637/1942. (mb. jegyző), uo. 1298/1943. (jegyző), uo. 5345/1943. (szertartó).

Főpásztora bizalmát ugyanakkor nem veszítette el: az 1944-ben újonnan létrehozott veszprémi Szent Margit-plébánia vezetésével bízta meg püspöke.⁸² Az aulából ugyan távozott tehát, de a városban maradt és Mindszentyvel jó kapcsolatot tartott a későbbiekben is, aki immár esztergomi érsekként kifejezetten kedvelt papja és az új plébánia számára adott 1946-ban Szent Margit ereklyét.⁸³

Lékai titkári megbízása után rövid időre öt főre emelkedett a kancellária klerikus alkalmazottainak száma. Az irodaigazgatói hivatalt 1943. március 28. óta Megyesi Schwartz Róbert töltötte be. Ugyane napon nevezte ki Czapik Szemes József és Szabadhegy Szabolcs udvari káplánokat szentszéki jegyzővé, illetve szertartó és levéltárossá, valamint Solymár Istvánt püspöki titkárrá.⁸⁴ Utóbbi még abban az évben lemondott hivataláról, amivel most már Szemest bízta meg a püspök. Szabadhegy szertartóságát megtartotta, és az 1943 szeptemberében hosszú svájci tanulmányok után hazatérő és Veszprémben udvari káplánként működő Mészáros Tibor lett a püspöki levéltáros.⁸⁵ A négy kancelláriai munkakör – a kancellaré, a titkáré, a szertartóé és a levéltárosé – tehát betöltött volt akkor, amikor Mindszenty tervbe vette Lékainak az aulában történő alkalmazását.

A kinevezésre váró teológiai tanár leendő aulai főnöke, Megyesi Schwartz Róbert 1944. július 31-én terjedelmes levélben összegezte püspöke számára egy ötödik kancelláriai alkalmazott kinevezésének az ügymenet felgyorsítására vonatkozó előnyét. Számosabb érvet hozott fel ugyanakkor Lékai kinevezése ellen. Felhívta Mindszenty figyelmét arra, hogy a kancellária munkatársai közötti személyes jó és bizalmas viszony, valamint az egyházi közigazgatásban való jártasság és tapasztalat elengedhetetlen a „finom, érzékeny szervezet”-ként jellemzett hivatal gördülékeny működéséhez. „Könnyebb valakit be nem hozni az aulába, mint valakit elbocsájtani kellő súlyos indok nélkül” – írta Schwartz utalva arra, hogy az elbocsátandó aulista – lelkipásztori (kápláni) tapasztalattal nem rendelkezvén – hivatali pályafutása és önbecsülése is súlyos sebeket szerezhet. Megfontolásra javasolta, hogy ne kerüljön sor elbocsátásra, és az akkori megbízott titkár, Szemes is maradjon meg pozíciójában, így a kancellária klerikus munkatársainak száma öt főre emelkedjen.⁸⁶ Lékai 1944. augusztus 13-i titkári kinevezésétől Szemes 1945. május 27-én elfogadott lemondásáig Schwartz javaslata valósult tehát meg, és utóbbinak a veszprémi Szent Margit-templomba történő kinevezésével és a későbbi fejlemények ismeretében a főpásztor és plébánosa közti felhőtlen viszony sem szenvedett csorbát.

⁸² VÉL I.1.44.a. 1317/1944. (titkári kinevezés), uo. 10007/1944. (plébánosi kinevezés), uo. 581/1945. (titkári lemondás).

⁸³ KARLINSZKY-VARGA, 2011. 5., VÉL I.1.44.a. 664/1946.

⁸⁴ VÉL I.1.44.a. 1298/1943. Szabadhegy Szabolcs életére: PFEIFFER, 1987. 945., VMÉL 2014. 936.

⁸⁵ Solymárt felmentése és spirituálissá történő kinevezése: VÉL I.1.44.a. 3415/1944. Szemes titkári megbízása uo. 1317/1944., illetve uo. 10007/1944. Mészáros Tibor hazatérését jelenti: uo. 4323/1943, udvari káplán: uo. 1871/1944., levéltáros uo. 3888/1944. Mészáros Tibor életére lásd PFEIFFER, 1987. 717.

⁸⁶ VÉL VIII.25. 1. doboz 1. csomó. Megyesi Schwartz Róbert levele Mindszenty Józsefnek.

Éppen ebből az időszakból maradt fenn a kancellária egyik, személyekre lebontott munkabeosztása.⁸⁷ Ez alapján a kancellár (Megyesi Schwartz) feladata elsősorban a hivatal vezetésével kapcsolatos ügyintézés, illetve a személyi ügyek megoldása volt, és valamennyi aulista számára adhatott ki ügyeket eseti elintézésre. A püspöki titkár (Lékai) szoros kapcsolatot tartott fenn főpásztorával, személyi szolgálata keretében intézte kihallgatásait, látogatásait, hivatalos étkezéseit az ülésrenddel bezárólag, illetve magánlevelezésének egy részét (pl. gratulációk, kondoleálások). Kancelláriai munkája jórészt perszonális ügyekre szorítkozott: egyrészt civilek házassági felmentései, anyakönyvi, áttérési és keresztelési ügyei, illetve az egyházmegye papságának beiktatási és kinevezési taksái, továbbá a papi továbbképzések, rekollekciók megszervezése tartozott rá. A megbízott püspöki titkár, szentszéki jegyző (Szemes) felelt a plébániák javadalmi ügyeiért, így a segélyek, kongrua, anyakönyvi kiigazítások, stóla-ügyek és az egyházlátogatási jegyzőkönyvekben előírtak megvalósulásáért az összegek kiutalását leszámítva. A plébániák élete kapcsán intézte továbbá a közigazgatási változások kapcsán felmerülő problémákat, az egyesületek és gyűjtések, valamint a plébánosi nyugdíj- és hagyatéki ügyeket. A püspöki palota kosztos diákjai, illetve a kancellária anyagi ügyei is feladatkörébe tartoztak. A szertartó (Szabadhegy) intézte az egyházközségek és a papság ellátásának anyagi vonatkozásai ügyeiben a kiutalásokat, kezelte a püspökség csekkszámliját, felügyelte az intenciókat, és rendelkezett az Alapítványi Pénztárral kapcsolatos ügyekben. Nem anyagi természetű ügyekben a könyvbírálat, a zsinati vizsgák, a különféle engedélyek és felhatalmazások is munkája részét képezték. A szertartó feladatkörébe tartozott még 1944-ben a palota gondnoksága is.⁸⁸ A levéltáros (Mészáros) intézett valamennyi nem anyagi természetű egyházközségi ügyet, a joghatósági, alapítványi és telekkönyvi ügyeket. A módszeres nyilvántartások vezetése végett szintén hatáskörébe tartoztak a kispapokkal és a szentelésekkel, továbbá a szemináriummal, a szerzetesekkel, a missziókkal, a hitoktatással kapcsolatos ügyek, a korona-jegyzőkönyvek gyűjtése, illetve a könyvtár vezetése. Az Egyházmegyei Hivatal sokrétű tevékenysége felkészült és nagy munkabírású szakemberek munkáját kívánta.

Az egyházmegyei kúria egyéb hivatalai

Az egyházmegyei hivatalok (*officia*), bizottságok (*commissiones*), egyesületek (*associationes*) és üzemek (*officina*) száma és hatásköre nem volt állandó. Akadtak természetesen többé-kevésbé folyamatosan működő intézmények, amelyek jellemzően a hitoktatással, a papképzéssel és a vagyongazdálkodással kapcsos-

⁸⁷ VÉL I.1.44.a. 6000/1944. (*sine dato*). 1946. február elsején Schwartz a beosztás egy másik példányán piros tintával és ceruzával jelezte a Szemes József távozásával a munkakörökben beállt változásokat: uo. 10091/1944.

⁸⁸ VÉL I.1.44.a. 4114/1944.

latban jutottak szerephez. Ehelyütt most pusztán ezek felsorolására kerül sor, részletezve ugyanakkor azt, ahol lényeges változás történt a vizsgált években.

Az Egyházmegyei Főtanfelügyelőség (*Inspectoratus Supremus Scholarum Catholicarum*) hatásköre kiterjedt valamennyi katolikus fenntartásban működő népiskolára, illetve óvodára. Az Egyházmegyei Tanítók Fegyelmi Tanácsa (*Consilium Disciplinare Docentium Catholicorum Dioecesis*) a pedagógusok fegyelmi ügyeivel foglalkozott, míg a Középiskolai Hittanárokat Vizsgáló Bizottság (*Commissio Examinatoria Professorum Doctrinae Religionis in Scholis Mediis Applicandorum*) neve önmagáért beszél. A Zsinati Vizsgálóbizottság (*Examinatorium Synodale*) tagjai az újmisések számára három további éven át előírt tanulmányokból vizsgáztatták a szemináriumot végzett klerikusokat, akik sikeres matúra után tölthettek be plébánosi pozíciót.⁸⁹ Míg a püspöki tanácsosok (*consilarii episcopales*) a szentszéki bíróságon láttak el tényleges feladatot, a tanácsos plébánosok (*parochi consultores*) a zsinati vizsgálókkal együtt végezték a plébános jelöltek tudásának felmérést.⁹⁰ Az egyházmegyei Actio Catholica a hitélet intenzívebbé válását célozta tevékenységével, vezetője az egyházmegyei AC-igazgató volt.

Gazdasági ügyekkel több kúriai szervezet foglalkozott. Tevékenységéről a püspöki körlevelekben időről időre beszámoló, a káptalan kezelésébe tartozó Domonkos Intézet (*Institutum Sancti Dominici Fundi Pensionis Sacerdotalis*) az egyházmegyei papság nyugdíjpénztára volt, a Veszprémegyházmegyei Alapítványi Pénztár (*Cassa Foundationum Piarum Dioecesis*) pedig a püspökség hitelintézeteként banki tevékenységet folytatott. A püspöki javak kezelésével megbízott Jóságkormányzóságot civil gazdasági szakember vezette, de működését a mindenkori püspök elnöksége alatta álló tanács (*Consilium Administrationis Bonorum Ecclesiasticorum Dioecesanum*) felügyelte. Püspöki uradalmi számvevőként a püspöki menza ellátásért felelt 1944-től Kögl Lénárd, aki a háború után a megváltozott körülmények közepette kísérletet tett a „földreform” során az egyházmegyei vagyon lehetőségeihez mért megmentésére.⁹¹

Gazdasági tevékenységet folytatott az 1935-től 1942-ig Gludovác (1940-től Gergely) József vezette Egyházmegyei Könyvnyomda és Könyvkereskedés (*Typographia Dioecesis*). Kinevezéséig a székesegyházi succentorátus, sekrestyeigazgatóság és a Könyvnyomda vezetése összekapcsolódott. Az 1935-től önálló vezetővel rendelkező üzem azonban ekkor új lendületet kapott, eszközparkját modernizálták, és a könyv- és papírkereskedés irányába bővített prosperáló vállalkozás bevételei a püspökséget gazdagították. Gergely sikerei

⁸⁹ CIC 130. kán., Zsinat 1923. 12–13.§.

⁹⁰ CIC 385–390. kán.

⁹¹ VÉL I.1.44.a. 4010/1944. PFEIFFER, 1987. 639–640. Vö. Horváth Gergely Krisztián jelen kötetbeli tanulmányával.

révén 1942-ben megvásárolta az egyházmegye számára a Kertész Márk-féle budapesti papír nagykereskedést, amelyet KERMA Rt. néven 1946-ig vezetett.⁹²

Új szervezeti egység volt a Mindszenty József által 1945. július 11-vel megalapított Számszék (*Exactoratus Rationum*), amelynek feladata nem a pénzkezelés, hanem a pénzkezelő egyházmegyei szervek ellenőrzése lett. Hatáskörét az alapító okirat révén részletesen ismerjük. Az új szervezet feladata kiterjedt valamennyi egyházközségi, templompénztári és iskolai számadás, illetve költségvetés felülvizsgálatára, a gyűjtések, építési segélyek felhasználásának ellenőrzésére, a kegyúri váltságföldek és alapítványi vagyonok kezelésére és felül bírálatára. Az új hivatal vezetője Sárközy Lajos kanonok, tagjai főszámvevőként Pfeiffer János, előadóként pedig Neumayer Károly szentszéki bíró⁹³ és Solymár István akkori szemináriumi spirituális lettek.⁹⁴

Civil alkalmazottak

A püspöki palotában dolgozó aulisták munkáját civil alkalmazottak segítették. Egy részük az Egyházmegyei Hivatalban teljesített szolgálatot, többen pedig a püspök magánszférájában tevékenykedtek. Az 1938-as és 1946-os névtárak alapján a kancellárián dolgozó civilek száma 3–4 fő körül mozgott. A sematizmusok szerint általában két vagy három irodatiszt (*cancellistae*) – 1938-ban Breyer József és Magyar Ferenc, 1946-ban pedig Magyar Ferenc, Lányi Jenő és Hakk Sándor –, illetve egy küldönc (*cursor*) – 1938-ban Port Ferenc, 1946-ban Keller Ferenc – segítette a Hivatal munkáját.⁹⁵

Megyesi Schwartz fentebb említett, püspökének az aula átszervezésével kapcsolatban megfogalmazott véleményében kifejtette, hogy az általa számba vett ötfős segédszemélyzet „is kevés, és csak igen nagy szorgalommal lehet biztosítani a rendes ügymenetet.” Levele a sematizmusok felsorolászerű adatainál ezúttal is többet árul el az alkalmazottak munkaköréről. Így tudható, hogy Magyar Ferenc iskolaigazgató 1930 óta dolgozott a kancellárián, s a hivatal aktuális érdekeinek megfelelően délelőtt-délutáni váltásban tanított vagy gépelt. Lányi Jenő püspöki irodatiszt 1944-ben a fronton volt, ahol az 1946-os névtár szerint fogságba esett s a kiadvány összeállításáig még nem érkezett vissza a városba.⁹⁶ Feltehetően helyettesítésére volt hivatott Bulissa József

⁹² Életére PFEIFFER, 1987. 440. A KERMA ügyvezetője, majd vezérigazgatója lesz: VÉL I.1.44.a. 731/1943., uo. 799/1943., kötelezettségeit meghatározzák (uo. 1509/1943.), lépéseket tesz az Egyházmegyei Könyvnyomda és a KERMA jogi elkülönítésére (uo. 4470/1943., 4967/1943.). Véglegesen csak 1944-ben vált meg veszprémi igazgatóságától: uo. 2043/1944.

⁹³ Életére PFEIFFER, 1987. 782.

⁹⁴ VÉL I.1.44.a. 1205/1945.

⁹⁵ Sematizmus 1938. XVI., Sematizmus 1946. 11.

⁹⁶ Lányi 1945. máj. 28-án Sárbogárdon volt fogságban. A városból „Oroszország felé” indított hadifogoly-szerelvényből kalandos úton juttatta el a helyzetéről beszámoló levelét főpásztorához. VÉL I.1.44.a. 817/1945.

ideiglenes gépelő, aki 1944 őszén főiskolai tanulmányai megkezdésére távozni készült. Hakk Sándor nyugalmazott iskolaigazgató Schwartz levele alapján szintén régóta, tíz éve dolgozott ekkor a kancellárián. Nem alkalmazotként, hanem a nyári szünetre felvett kiegészítőként tevékenykedett a hivatalban Tóth László hitoktató.⁹⁷ Az 1945 nyarán a vallás- és közoktatási miniszter számára küldött jelentésben foglaltak szerint a püspöki aula munkatársa volt az 1946-os sematizmusban említettekén túl még Nagy Erzsébet gépelőként.⁹⁸

A mindenkori püspök közvetlen környezetében dolgozó személyekről kevés információval rendelkezünk. Nyilvánvalóan meglehetősen csekély befolyással bírtak az egyházkormányzatra, de hozzátartoztak a püspöki hivatalnak is otthont adó rezidenciában rendszeresen előforduló alkalmazottak sorához. A palota személyzetét 1944-ben legalább öt fő alkotta: Bajcsi István huszár, Keller Ferenc portás, Port Ferenc irodai altiszt, valamint Tóth Lajos és Horváth Ferenc háziszolgák. Fizetésük 1944. novemberi rendezésekor évi 300–1700 pengő készpénzbeli fizetést, gyermekeik után családi pótlékot, természetben tűzifát, gabonaféléket, évi egy öltöny (őszi) ruházatot és egy pár cipőt, továbbá palotai tartózkodásuk esetén reggelit, ebédet és vacsorát kaptak, valamint egyszobás-kamrás lakást utaltak ki részükre a veszprémi várban.⁹⁹ A felsoroltakon túl szabályozták egyúttal a cselédség fizetését is, létszámukról azonban az irat nem nyújt felvilágosítást. A püspöki palota étkezését 1944 tavaszán két gazdasszony, Steinitz Erzsébet és Rauscher Mária munkája révén oldották meg, akiket több konyhalány segített.¹⁰⁰

* * *

Összességében megállapítható, hogy sem a világháború, sem a többször változó püspök személye nem okozott fennakadást a veszprémi egyházmegye kormányzatában. A főpásztor munkáját segítő székeskáptalan zökkenőmentesen működött, a kanonokok az egyházigazgatás különböző pozícióiban folyamatosan ellátták feladataikat. Az egyes püspökök közvetlen aulai munkatársaik személyének kiválasztása a püspökök saját döntésén múlt, azonban egyrészt a kiválasztott aulisták megfelelően végezték hivatali munkájukat, másrészt mivel az általános helynökök és helyetteseik, a provikáriusok is megfelelő ez irányú

⁹⁷ VÉL VIII.25. 1. doboz 1. csomó. Megyesi Schwartz Róbert levele Mindszenty Józsefnek. Tóth László későbbi segédpüspök életére: PFEIFFER, 1987. 1038., VMÉL 2014. 1021.

⁹⁸ VÉL I.1.44.a. 935/1945.

⁹⁹ VÉL I.1.44.a. 5082/1944. Ruhapénzüik mértékéről tudható, hogy 1944 augusztusának végén az esedékes őszi járandóságként négy fő részére 1000 pengő utalványozását kérte a püspök a jószágkormányzótól. VÉL I.1.44.a. 4114/1944.

¹⁰⁰ VÉL I.1.44.a. 1545/1944. A meglehetősen szűkszavú irat nem tér ki rá, de a két gazdasszony minden bizonnyal szerzetesnővér volt. A Szociális Testvérek Társasága 1944-től látta el a püspöki palota háztartását. Vö. KARLINSZKY, 2015. 360., VARGA, 2015b. 445.

tapasztalattal rendelkeztek, fennakadás még Mindszenty távolléte idején sem jellemezte az egyházkormányzati munkát. Érdemes továbbá felfigyelni arra is, hogy több korábbi aulista – Simon György, Radványi Viktor, Barthos (Wéber) Pál, Langmár Lipót, Hoss József, Megyesi Schwartz Róbert és Pfeiffer János – jutott kimondva-kimondatlanul irodai munkája eredményeképp kanonoki ki-nevezéshez. Érdemeik illetően elismerése révén aztán újabb egyházkormányzati feladatokra kaphattak megbízást, immár a székeskáptalan tagjaiként. Az egyházkormányzatban működő hivatalok és személyek munkáját a háború után megváltozott viszonyok akasztják majd meg, amikor a püspökség működését már más, politikai tényezők is meghatározták.

Függelék

1. A veszprémi székeskáptalan archontológiája, 1917–1949

Nagyprépostok

Rédey Gyula¹ 1911. okt. 25.² – elhunyt: 1921. dec. 9.³
 Kránitz Kálmán 1922. jan. 18.⁴ – elhunyt: 1935. júl. 12.⁵
 Káuzli Dezső 1935. okt. 27.⁶ – elhunyt: 1942. febr. 1.⁷
 Simon György 1942. máj. 1.⁸ – elhunyt: 1945. júl. 20.⁹
 Hoss József 1945. aug. 10.¹⁰ – elhunyt: 1969. jan. 18.¹¹

Olvasókanonokok

Néger Ágoston¹² 1911. dec. 15.¹³ – elhunyt: 1919. febr. 11.¹⁴
 Kránitz Kálmán 1920. ápr. 11.¹⁵ – promóció: 1922. jan. 18.¹⁶
 Rada István¹⁷ 1922. jan. 18. – elhunyt: 1927. szept. 30.¹⁸
 Káuzli Dezső 1927. dec. 5.¹⁹ – promóció: 1935. okt. 27.²⁰
 Simon György 1935. okt. 27. – promóció: 1942. máj. 1.²¹
 Bécsy Márton 1942. máj. 1. – elhunyt: 1945. márc. 19.²²
 Engelhardt Ferenc 1945. okt. 3.²³ – elhunyt: 1956. máj. 21.²⁴

Éneklőkanonokok

Néger Ágoston 1911. okt. 25.²⁵ – promóció: 1911. dec. 15.²⁶
 Kránitz Kálmán 1911. dec. 15. – 1920. ápr. 11. előtt²⁷
 Rada István 1920. ápr. 11.²⁸ – promóció: 1922. jan. 18.²⁹
 Káuzli Dezső 1922. jan. 18. – promóció: 1927. dec. 5.³⁰
 Ádám Iván 1927. dec. 5. – elhunyt: 1928. márc. 27.³¹

Simon György 1928. nov. 16.³² – promóció: 1935. okt. 27.³³
 Csiszárík János 1935. okt. 27. – elhunyt: 1936. jan. 2.³⁴
 Bécsy Márton 1936. máj. 30.³⁵ – promóció: 1942. máj. 1.³⁶
 Radványi Viktor 1942. máj. 1. – elhunyt: 1943. jan. 7.³⁷
 Hoss József 1943. okt. 3.³⁸ – 1945. aug. 10.³⁹
 Beóthy István 1945. okt. 3.⁴⁰ – 1970. júl. 20.⁴¹

Órkanonokok

Kránitz Kálmán 1911. okt. 25.⁴² – promóció: 1911. dec. 15.⁴³
 Rada István 1911. dec. 15. – promóció: 1920. ápr. 11.⁴⁴
 Káuzli Dezső 1920. ápr. 11. – promóció: 1922. jan. 18.⁴⁵
 Molnár Dénes⁴⁶ 1922. jan. 18. – elhunyt: 1927. aug. 10.⁴⁷
 Ádám Iván 1927. aug. 31.⁴⁸ – promóció: 1927. dec. 5.⁴⁹
 Simon György 1927. dec. 5. – 1928. nov. 16.⁵⁰
 Csiszárík János 1934. jan. 4.⁵¹ – promóció: 1935. okt. 27.⁵²
 Bécsy Márton 1935. okt. 27. – promóció: 1936. máj. 30.⁵³
 Radványi Viktor 1936. máj. 30. – promóció: 1942. máj. 1.⁵⁴
 Hoss József 1942. máj. 1. – promóció: 1943. okt. 3.⁵⁵
 Engelhardt Ferenc 1943. okt. 3. – promóció: 1945. okt. 3.⁵⁶
 Gutheil Jenő 1945. okt. 3. – elhunyt: 1963. okt. 4.⁵⁷

Veszprémi (székesegyházi) főesperesek, hántai prépostok

Rada István 1911. okt. 25.⁵⁸ – promóció: 1911. dec. 15.⁵⁹
 Káuzli Dezső 1911. dec. 15. – promóció: 1920. ápr. 11.⁶⁰
 Molnár Dénes 1920. ápr. 11. – promóció: 1922. jan. 18.⁶¹
 Ádám Iván⁶² 1922. jan. 18. – promóció: 1927. aug. 31.⁶³
 Simon György 1927. aug. 31. – promóció: 1927. dec. 5.⁶⁴
 Csiszárík János 1927. dec. 5. – 1934. jan. 4.⁶⁵
 Bécsy Márton 1934. febr. 10. ⁶⁶ – promóció: 1935. okt. 27.⁶⁷
 Radványi Viktor 1935. okt. 27. – 1936. máj. 30.⁶⁸
 Hoss József 1936. jún. 16.⁶⁹ – promóció: 1942. máj. 1.⁷⁰
 Engelhardt Ferenc 1942. máj. 1. – promóció: 1943. okt. 3.⁷¹
 Beóthy István 1943. okt. 3. – promóció: 1945. okt. 3.⁷²
 Langmár Lipót 1945. okt. 3. – 1946. aug. 22.⁷³
 Sárközy Lajos 1946. dec. 12.⁷⁴ – 1962. aug. 4.⁷⁵

Zalai főesperesek

Káuzli Dezső 1911. okt. 25.⁷⁶ – promóció: 1911. dec. 15.⁷⁷
 Péller Pál⁷⁸ 1911. dec. 15. – elhunyt: 1918. máj. 7.⁷⁹

Molnár Dénes 1918. aug. 3. előtt⁸⁰ – promóció: 1920. ápr. 11.⁸¹
 Ádám Iván 1920. ápr. 11. – promóció: 1922. jan. 18.⁸²
 Simon György 1922. jan. 18. – promóció: 1927. aug. 31.⁸³
 Rácz Ferenc 1927. aug. 31. – elhunyt: 1929. ápr. 2.⁸⁴
 Strausz Antal 1929. dec. 15.⁸⁵ – elhunyt: 1935. júl. 5.⁸⁶
 Engelhardt Ferenc 1935. okt. 27.⁸⁷ – promóció: 1942. máj. 1.⁸⁸
 Langmár Lipót 1942. máj. 1. – promóció: 1945. okt. 3.⁸⁹
 Megyesi Schwartz Róbert 1945. okt. 3. – 1963. aug. 19.⁹⁰

Somogyi főesperesek

Péller Pál 1911. okt. 25.⁹¹ – promóció: 1911. dec. 15.⁹²
 Molnár Dénes 1911. dec. 15. – promóció: 1918. aug. 3. előtt⁹³
 Ádám Iván 1918. aug. 3. előtt – promóció: 1920. ápr. 11.⁹⁴
 Simon György 1920. ápr. 11. – promóció: 1922. jan. 18.⁹⁵
 Csiszárík János 1922. jan. 18. – promóció: 1927. dec. 5.⁹⁶
 Lukcsics József 1927. dec. 5. – elhunyt: 1937. márc. 19.⁹⁷
 Vörös János 1937. jún. 16.⁹⁸ – elhunyt: 1940. febr. 29.⁹⁹
 Beóthy István 1940. jún. 24.¹⁰⁰ – promóció: 1943. okt. 3.¹⁰¹
 Sárközy Lajos 1943. okt. 3. – promóció: 1946. dec. 12.¹⁰²
 Varga Béla 1946. dec. 12. – *1951. nov. 30.¹⁰³

Pápai főesperesek

Molnár Dénes 1911. okt. 25.¹⁰⁴ – promóció: 1911. dec. 15.¹⁰⁵
 Ádám Iván 1911. dec. 15. – promóció: 1918. aug. 3. előtt¹⁰⁶
 Simon György 1918. aug. 3. előtt – promóció: 1920. ápr. 11.¹⁰⁷
 Csiszárík János 1920. ápr. 11. – promóció: 1922. jan. 18.¹⁰⁸
 Perényi Antal 1922. jan. 18. – elhunyt: 1922. szept. 7.¹⁰⁹
 Radványi Viktor 1922. nov. 16.¹¹⁰ – promóció: 1935. okt. 27.¹¹¹
 Serák József 1935. okt. 27. – elhunyt: 1941. okt. 4.¹¹²
 Gutheil Jenő 1942. jan. 30.¹¹³ – promóció: 1945. okt. 3.¹¹⁴
 Babics Endre 1945. okt. 3. – 1947.¹¹⁵

Segesdi főesperesek

Ádám Iván 1911. okt. 25.¹¹⁶ – promóció: 1911. dec. 15.¹¹⁷
 Simon György 1911. dec. 15. – promóció: 1918. aug. 3. előtt¹¹⁸
 Rosos István¹¹⁹ 1918. aug. 3. előtt – elhunyt: 1919. dec. 23.¹²⁰
 Perényi Antal¹²¹ 1920. ápr. 11.¹²² – promóció: 1922. jan. 18.¹²³
 Bécsy Márton 1922. jan. 18. – 1934. febr. 10.¹²⁴
 Weber Pál 1934. febr. 10. – 1963. aug. 19.¹²⁵

Mesterkanonokok

- Reiner Gyula 1909. márc. 30.¹²⁶ – elhunyt: 1916. szept. 13.¹²⁷
 Rosos István 1911. okt. 25.¹²⁸ – 1918. aug. 3. előtt¹²⁹
 Csiszárík János 1911. dec. 15.¹³⁰ – 1920. ápr. 11.¹³¹
 Perényi Antal 1916. okt. 6.¹³² – 1920. ápr. 11.¹³³
 Hanauer Árpád István¹³⁴ 1918. aug. 3. előtt¹³⁵ – 1919. okt. 5.¹³⁶
 Bécsy Márton 1920. ápr. 11.¹³⁷ – 1922. jan. 18.¹³⁸
 Csóthy Géza 1920. ápr. 11.¹³⁹ – lemond: 1920. aug. 12. előtt¹⁴⁰
 Radványi Viktor 1920. ápr. 11.¹⁴¹ – 1922. nov. 16.¹⁴²
 Rác Ferenc 1920. aug. 30.¹⁴³ – 1927. aug. 31.¹⁴⁴
 Csóthi Géza 1922. jan. 18.¹⁴⁵ (másodszor) – lemond: 1923. jan. 12.¹⁴⁶
 Luksecs József 1922. nov. 16.¹⁴⁷ – 1927. dec. 5.¹⁴⁸
 Strausz Antal 1923. jan. 24.¹⁴⁹ – 1929. dec. 15.¹⁵⁰
 Wéber Pál 1927. aug. 31.¹⁵¹ – 1934. febr. 10.¹⁵²
 Kenyeres Lajos 1927. dec. 5.¹⁵³ – elhunyt: 1929. ápr. 15.¹⁵⁴
 Bontz József 1929. dec. 15.¹⁵⁵ – elhunyt: 1934. júl. 23.¹⁵⁶
 Serák József 1929. dec. 15.¹⁵⁷ – 1935. okt. 27.¹⁵⁸
 Engelhardt Ferenc 1935. máj. 14.¹⁵⁹ – 1935. okt. 27.¹⁶⁰
 Vörös János 1935. nov. 11.¹⁶¹ – 1937. jún. 16.¹⁶²
 Beóthy István 1935. nov. 11.¹⁶³ – 1940. jún. 24.¹⁶⁴
 Gutheil Jenő 1937. jún. 16.¹⁶⁵ – 1942. jan. 30.¹⁶⁶
 Langmár Lipót 1938. dec. 3.¹⁶⁷ – 1942. máj. 1.¹⁶⁸
 Sárközy Lajos 1940. jún. 24.¹⁶⁹ – 1943. okt. 3.¹⁷⁰
 Babics Endre 1943. febr. 11.¹⁷¹ – 1945. okt. 3.¹⁷²
 Megyesi Schwartz Róbert 1943. okt. 3.¹⁷³ – 1945. okt. 3.¹⁷⁴
 Varga Béla 1945. febr. 25.¹⁷⁵ – 1946. dec. 12.¹⁷⁶
 Pfeiffer János 1946. márc. 24.¹⁷⁷ – 1970. júl. 4.¹⁷⁸
 Kis Jenő György 1947. aug. 22.¹⁷⁹ – 1969. máj. 16.¹⁸⁰

2. A veszprémi kancellária archontológiája 1917–1949

Általános helynökök

- Kránitz Kálmán 1921.¹⁸¹ – 1934. dec. 28.¹⁸²
 Káuzli Dezső 1934. dec. 31.¹⁸³ – 1938. aug. 9.¹⁸⁴
 Tóth Tihamér (koadjutor püspök) 1938. aug. 9.¹⁸⁵ – 1939. márc. 3.¹⁸⁶
 Káuzli Dezső 1939. márc. 8.¹⁸⁷ – 1939. máj. 5.¹⁸⁸
 Káuzli Dezső 1939. szept. 29.¹⁸⁹ – 1942.
 Simon György 1942.¹⁹⁰ – 1943.¹⁹¹
 provikáriusként: 1943. jún. 23.¹⁹² –

Simon György 1944.¹⁹³ –
Hoss József 1945. júl. 20.¹⁹⁴ –

Irodaigazgatók

Simon György 1907. aug. 28.¹⁹⁵ – 1918. okt. 27.¹⁹⁶
Hanauer Árpád *1918. nov.12.¹⁹⁷ – 1919. szept. 19.¹⁹⁸
Radványi Viktor 1919. szept. 23.¹⁹⁹ – 1923. júl. 20.²⁰⁰
Wéber Pál 1923. júl. 23.²⁰¹ – 1935. szept. 5.²⁰²
Langmár Lipót 1935. szept. 14.²⁰³ – 1936. júl. 2.²⁰⁴
Hoss József 1936. júl. 2.²⁰⁵ – 1939. jún. 24.²⁰⁶
Langmár Lipót 1939. jún. 24.²⁰⁷ – 1943. márc. 28.²⁰⁸
Megyesi Schwartz Róbert 1943. márc. 28.²⁰⁹ – 1951. júl. 17.²¹⁰

Püspöki titkárok

Radványi Viktor 1907. aug. 28.²¹¹ – 1919. szept. 23.²¹²
Wéber Pál 1919. szept. 23.²¹³ – 1927. szept. 22.²¹⁴
Langmár Lipót 1927. szept. 22.²¹⁵ – 1939. márc. 3.²¹⁶
Megyesi Schwartz Róbert 1940. aug. 17.²¹⁷ – 1943. márc. 28.²¹⁸
Solymár István 1943. márc. 28.²¹⁹ –
Szemes József megbízott titkár: 1944.²²⁰ –
titkár: 1944. dec. 3.²²¹ – 1945. máj. 27.²²²
Lékai László 1944.²²³ – 1947. dec. 24.²²⁴

Szertartók

Megyesi Schwartz Róbert 1928. dec. 24.²²⁵ – 1940.²²⁶
Párdányi Emil 1936.²²⁷ – 1936.²²⁸
Lékai László 1940.²²⁹ –
Szabadhegy Szabolcs 1943. márc. 28.²³⁰ – 1946. nov. 1.²³¹
Párkányi József 1948. júl. 9.²³² –

Jegyzők (notarii)

Vegele Lajos 1907. aug. 28.²³³ –
Wéber Pál 1919. szept. 23.²³⁴ – 1923.²³⁵
[Radovics László 1921.²³⁶ –]
Langmár Lipót – 1927.²³⁷
Pfeiffer János 1927. szept. 22.²³⁸ – 1940.²³⁹
Szemes József 1943. márc. 28.²⁴⁰ – 1944. dec. 3.²⁴¹

Levéltárosok

Radovics László – 1921.²⁴²
 Langmár Lipót 1921.²⁴³ – 1924. febr. 20. előtt
 Pfeiffer János 1924. febr. 20. előtt²⁴⁴ – 1940.²⁴⁵
 Szabadhegy Szabolcs 1943. márc. 28.²⁴⁶ –
 Mészáros Tibor 1944.²⁴⁷ –

Archontológiai végjegyzetek

- ¹ PFEIFFER, 1987. 181–182.
² VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
 (uralkodói jóváhagyás).
³ VÉL I.1.2. 1921/XI. 74. (5182/1921.).
⁴ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
⁵ VÉL I.1.2. 1935/VII. 41. (2697/1935.).
⁶ VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
⁷ VÉL I.1.2. 1942/II. 7. (701/1942.).
⁸ VÉL I.1.44.a. 2141/1942.
⁹ VÉL I.1.2. 1945/V. 27. (1250/1943.).
¹⁰ VÉL I.1.44.a. 1465/1945.
¹¹ PFEIFFER, 1987. 120.,
 KREDICS–SOLYMOSI, 2010. 145.
¹² PFEIFFER, 1987. 166.
¹³ VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
¹⁴ VÉL I.1.2. 1919/III. 35. (1295/1919.).
¹⁵ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
¹⁶ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
¹⁷ PFEIFFER, 1987. 179–180.
¹⁸ VÉL I.1.2. 1927/IX. 73. (4193/1927.).
¹⁹ VÉL I.1.44.a. 4780/1927.
²⁰ VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
²¹ VÉL I.1.44.a. 2141/1942.
²² VÉL I.1.2. 1945/II. 11. (686/1945.).
²³ VÉL I.1.44.a. 1888/1945.
²⁴ VÉL I.1.2. 1956/III. 8.
²⁵ VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
²⁶ VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
²⁷ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
²⁸ Uo.
²⁹ Uo.
³⁰ VÉL I.1.44.a. 4780/1927.
³¹ VÉL I.1.2. 1928/IV. 30. (1589/1928.).
³² VÉL I.1.44.a. 4838/1928.
³³ VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
³⁴ VÉL I.1.2. 1936/II. 23. (754/1936.).
³⁵ VÉL I.1.44.a. 2431/1936.
³⁶ VÉL I.1.44.a. 2141/1942.
³⁷ VÉL I.1.2. 1943/I. 7. (397/1943.).
³⁸ VÉL I.1.44.a. 2984/1943.
³⁹ VÉL I.1.44.a. 1465/1945.
⁴⁰ VÉL I.1.44.a. 1888/1945.
⁴¹ VÉL I.1.2. 1970/III. 4900-4/1970.
⁴² VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
⁴³ VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
⁴⁴ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
⁴⁵ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
⁴⁶ PFEIFFER, 1987. 159–160.
⁴⁷ VÉL I.1.2. 1927/VIII. 62. (3452/1927.).
⁴⁸ VÉL I.1.44.a. 3495/1927.
⁴⁹ VÉL I.1.44.a. 4780/1927.
⁵⁰ VÉL I.1.44.a. 4838/1928.
⁵¹ VÉL I.1.44.a. 12/1934.
⁵² VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
⁵³ VÉL I.1.44.a. 2431/1936.
⁵⁴ VÉL I.1.44.a. 2141/1942.
⁵⁵ VÉL I.1.44.a. 2984/1943.
⁵⁶ VÉL I.1.44.a. 1888/1945.
⁵⁷ VÉL IX.2. Gutheil Jenő gyászjelentése.
⁵⁸ VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
⁵⁹ VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
⁶⁰ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
⁶¹ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
⁶² PFEIFFER, 1987. 67–68.
⁶³ VÉL I.1.44.a. 3495/1927.
⁶⁴ VÉL I.1.44.a. 4780/1927.
⁶⁵ VÉL I.1.44.a. 12/1934.
 (őrkanonoki kinevezés)
⁶⁶ VÉL I.1.44.a. 559/1934.
⁶⁷ VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
⁶⁸ VÉL I.1.44.a. 2431/1936.
⁶⁹ VÉL I.1.44.a. 2680/1936.
⁷⁰ VÉL I.1.44.a. 2141/1942.
⁷¹ VÉL I.1.44.a. 2984/1943.

- ⁷² VÉL I.1.44.a. 1888/1945.
- ⁷³ VÉL I.1.44.a. 3248/1946. „Saját elhatározásból” megpályázta és elnyerte a tározsámsóni plébánia vezetését.
- ⁷⁴ VÉL I.1.44.a. 5556/1946.
- ⁷⁵ VÉL I.1.2. 1962/IV. 2000-126/1962.
- ⁷⁶ VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
- ⁷⁷ VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
- ⁷⁸ PFEIFFER, 1987. 171–172.
- ⁷⁹ VÉL I.1.2. 1918/VI. 73. (2709/1918.).
- ⁸⁰ VÉL I.1.44.a. 4164/1918.
- ⁸¹ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ⁸² VÉL I.1.44.a. 273/1922.
- ⁸³ VÉL I.1.44.a. 3495/1927.
- ⁸⁴ VÉL I.1.2. 1929/V. 41. (2176/1929.).
- ⁸⁵ VÉL I.1.44.a. 4881/1929.
- ⁸⁶ VÉL I.1.2. 1935/VI. 40. (2850/1935.).
- ⁸⁷ VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
- ⁸⁸ VÉL I.1.44.a. 2141/1942.
- ⁸⁹ VÉL I.1.44.a. 1888/1945.
- ⁹⁰ VÉL I.1.2. 1963/V. 2000-165/1963.
- ⁹¹ VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
- ⁹² VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
- ⁹³ VÉL I.1.44.a. 4164/1918.
- ⁹⁴ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ⁹⁵ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
- ⁹⁶ VÉL I.1.44.a. 4780/1927.
- ⁹⁷ VÉL I.1.2. 1937/III. 31. (2123/1937.).
- ⁹⁸ VÉL I.1.44.a. 3647/1937.
- ⁹⁹ VÉL I.1.2. 1940/VI. 38. (1649/1940.).
- ¹⁰⁰ VÉL I.1.44.a. 3159/1944.
- ¹⁰¹ VÉL I.1.44.a. 2984/1943.
- ¹⁰² VÉL I.1.44.a. 5556/1946.
- ¹⁰³ A dátum a körlevél megjelenésének dátuma. Vargát ekkor megfosztották állampolgárságától, ezért stallumával járó kötelezettségeit sem teljesíthette. VÉL I.1.2. 1951/XVIII. 56.
- ¹⁰⁴ VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
- ¹⁰⁵ VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
- ¹⁰⁶ VÉL I.1.44.a. 4164/1918.
- ¹⁰⁷ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ¹⁰⁸ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
- ¹⁰⁹ VÉL I.1.2. 1922/XIV. 92. (4886/1922.).
- ¹¹⁰ VÉL I.1.44.a. 4902/1922.
- ¹¹¹ VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
- ¹¹² VÉL I.1.2. 1941/X. 57. (5273/1941.).
- ¹¹³ VÉL I.1.44.a. 529/1942.
- ¹¹⁴ VÉL I.1.44.a. 1888/1945.
- ¹¹⁵ KREDICS–SOLYMOSSI, 2010. 149. Főesperessége végének nincs nyoma; ez évben javadalmat cserélt Kis Jenő György kaposvári plébánossal. Vö. VÉL I.1.44.a. 2100-11/1947.
- ¹¹⁶ VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
- ¹¹⁷ VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
- ¹¹⁸ VÉL I.1.44.a. 4164/1918.
- ¹¹⁹ PFEIFFER, 1987. 184.
- ¹²⁰ VÉL I.1.44.a. 4360/1919.
- ¹²¹ PFEIFFER, 1987. 170–171.
- ¹²² VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ¹²³ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
- ¹²⁴ VÉL I.1.44.a. 559/1934. (székesegyházi főesperesi kinevezés).
- ¹²⁵ VÉL I.1.2. 1963/V. 2000-165/1963.
- ¹²⁶ VÉL I.1.44.a. 1719/1909.
- ¹²⁷ PFEIFFER, 1987. 182–183.
- ¹²⁸ VÉL I.1.44.a. 5650/1911.
- ¹²⁹ VÉL I.1.44.a. 4164/1918.
- ¹³⁰ VÉL I.1.44.a. 6546/1911.
- ¹³¹ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ¹³² VÉL I.1.44.a. 3995/1916.
- ¹³³ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ¹³⁴ PFEIFFER, 1987. 111–112.
- ¹³⁵ VÉL I.1.44.a. 4164/1918.
- ¹³⁶ VÉL I.1.2. 1919/X. 74. (3200/1919.). Váci püspökké nevezte ki a Szentszék.
- ¹³⁷ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ¹³⁸ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
- ¹³⁹ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ¹⁴⁰ VÉL I.1.44.a. Már lemondott, mivel Rott ekkor terjesztette elő Rác Ferenc kinevezését.
- ¹⁴¹ VÉL I.1.44.a. 1814/1920.
- ¹⁴² VÉL I.1.44.a. 4902/1922.
- ¹⁴³ VÉL I.1.44.a. 4077/1920.
- ¹⁴⁴ VÉL I.1.44.a. 3495/1927.
- ¹⁴⁵ VÉL I.1.44.a. 273/1922.
- ¹⁴⁶ VÉL I.1.44.a. 305/1923.
- ¹⁴⁷ VÉL I.1.44.a. 4902/1922.
- ¹⁴⁸ VÉL I.1.44.a. 4780/1927.
- ¹⁴⁹ VÉL I.1.44.a. 317/1923. Febr. 1-től veszp-rémi plébános: uo. 383/1923.
- ¹⁵⁰ VÉL I.1.44.a. 4881/1929.
- ¹⁵¹ VÉL I.1.44.a. 3495/1927.
- ¹⁵² VÉL I.1.44.a. 559/1934.
- ¹⁵³ VÉL I.1.44.a. 4780/1927.
- ¹⁵⁴ VÉL I.1.2. 1929/V. 41. (2176/1929.).
- ¹⁵⁵ VÉL I.1.44.a. 4881/1929.
- ¹⁵⁶ VÉL IX.2. Bontz József gyászjelentése.

- 157 VÉL I.1.44.a. 4881/1929.
 158 VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
 159 VÉL I.1.44.a. 2985/1935.
 160 VÉL I.1.44.a. 4489/1935.
 161 VÉL I.1.44.a. 4901/1935.
 162 VÉL I.1.44.a. 3647/1937.
 163 VÉL I.1.44.a. 4901/1935.
 164 VÉL I.1.44.a. 3159/1944.
 165 VÉL I.1.44.a. 3647/1937.
 166 VÉL I.1.44.a. 529/1942.
 167 VÉL I.1.44.a. 6143/1938.
 168 VÉL I.1.44.a. 2141/1942.
 169 VÉL I.1.44.a. 3159/1940.
 170 VÉL I.1.44.a. 2984/1943.
 171 VÉL I.1.44.a. 632/1943. Ugyanazon a napon kelt veszprémi plébánosi kinevezése: uo. 633/1943.
 172 VÉL I.1.44.a. 1888/1945.
 173 VÉL I.1.44.a. 2984/1943.
 174 VÉL I.1.44.a. 1888/1945.
 175 VÉL I.1.44.a. 145/1945.
 176 VÉL I.1.44.a. 5556/1946.
 177 VÉL I.1.44.a. 1355/1946.
 178 VÉL I.1.44.a. 2100-8/1970.
 179 VÉL I.1.44.a. 2100-11/1947.
 180 VÉL IX.2. Kis [Jenő] György gyászjelentése.
 181 VÉL I.1.2. 1921/IX. 75-76. (5183/1921.).
 182 VÉL I.1.44.a. 5723/1934.
 183 VÉL I.1.44.a. 5746/1934.
 184 VÉL I.1.44.a. 4439/1938.
 185 Uo.
 186 Rott Nándor püspök halála.
 187 VÉL I.1.44.a. 1288/1939.
 188 Tóth Tihamér püspök halála.
 189 VÉL I.1.44.a. 5320/1939.
 190 VÉL I.1.2. 1942/VI. 32. (2868/1942.).
 191 VÉL I.1.2. 1943/V. 23. (2852/1943.).
 192 VÉL I.1.44.a. 2795/1943.
 193 VÉL I.1.2. 1944/VI. 34. (1488/1944.).
 194 VÉL I.1.44.a. 1096/1945.
 195 VÉL I.1.44.a. 3708/1907.
 196 VÉL I.1.44.a. 5496/1918.
 197 A püspöki körlevél dátuma alapján. VÉL I.1.2. 1918/XV. 148. (5890/1918.).
 198 Váci püspöki kinevezése.
 199 VÉL I.1.44.a. 3123/1919.
 200 VÉL I.1.44.a. 2497/1923.
 201 VÉL I.1.44.a. 2517/1923.
 202 VÉL I.1.44.a. 3689/1935.
 203 Kinevezése püspöki titkári minősége meghagyásával: VÉL I.1.44. a. 3706/1935.
 204 VÉL I.1.44.a. 3007/1936. Hossz kinevezésével megszünt irodaigazgatósa, maradt titkár.
 205 VÉL I.1.44.a. 3007/1936.
 206 Országgyűlési képviselővé történő megválasztása után lemondott: VÉL I.1.44.a. 3726/1939.
 207 VÉL I.1.44.a. 3726/1939. Simon György káptalani helynök nevezte ki.
 208 VÉL I.1.44.a. 1298/1943.
 209 Uo.
 210 VÉL I.1.44.a. 226-3/1951. Jásdi plébánosi kinevezése.
 211 VÉL I.1.44.a. 3708/1907.
 212 VÉL I.1.44.a. 3123/1919.
 213 Uo.
 214 VÉL I.1.44.a. 3671/1927.
 215 Uo.
 216 Rott Nándor püspök halála.
 217 VÉL I.1.44.a. 8519/1940.
 218 VÉL I.1.44.a. 1298/1943.
 219 Uo.
 220 VÉL I.1.2. 1944/VI. 34. (1488/1944.).
 221 VÉL I.1.44.a. 10007/1944.
 222 VÉL I.1.44.a. 581/1945.
 223 VÉL I.1.2. 1944/XI. 63. (4609/1944.).
 224 VÉL I.1.44.a. 137-14/1947. 1948. jan. 1-től Balatonlelle plébánosa lett.
 225 VÉL I.1.44.a. 5489/1928.
 226 VÉL I.1.44.a. 8519/1940.
 227 VÉL I.1.2. 1936/IV. 38. (2140/1936.).
 228 VÉL I.1.2. 1936/VI. 54. (4397/1936.).
 229 VÉL I.1.2. 1940/XIII. 87. (8943/1940.).
 230 VÉL I.1.44.a. 1298/1943.
 231 Uo. Elnyerte a külsővati plébániát.
 232 VÉL I.1.44.a. 2000-68/1948. (esküje).
 233 VÉL I.1.44.a. 3708/1907.
 234 VÉL I.1.44.a. 3123/1919.
 235 PFEIFFER, 1987. 74.
 236 VÉL I.1.2. 1921/VIII. 56. (3412/1921.).
 237 PFEIFFER, 1987. 150.
 238 VÉL I.1.44.a. 3671/1927. Maga az akta hiányzik, a megmaradt előlapon olvasható Pfeiffer kinevezése Langmár titkári megbízatása mellett.
 239 VÉL I.1.44.a. 8355/1940. Tanfelügyelői kinevezésével megvált tisztségétől.
 240 VÉL I.1.44.a. 1298/1943.

²⁴¹ VÉL I.1.44.a. 10007/1944.

²⁴² VÉL I.1.2. 1921/VIII. 56. (3412/1921.).

²⁴³ Uo.

²⁴⁴ VÉL I.1.2. 1924/II. 22. (909/1924.),
fizetését febr. 20-án állapították meg:
VÉL I.1.44.a. 666/1924.

²⁴⁵ VÉL I.1.44.a. 8355/1940. (Tanfelügyelői
kinevezésével megvált tisztségétől.)

²⁴⁶ VÉL I.1.44.a. 1298/1943.

²⁴⁷ VÉL I.1.2. 1944/XI. 63. (4609/1944.).

Felhasznált források és irodalom

VÉL = Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, Veszprém

I.1.2. = Veszprémi püspöki levéltár, Egyházmegyei Hatóság iratai, Litterae
Circulares

I.1.44.a. = Veszprémi püspöki levéltár, Egyházmegyei Hatóság iratai, Acta
dioecesisana, Iktatott iratok

VIII.25. = Hagyatékok, Mindszenty József hagyatéka

IX.2. = Gyűjtemények, Nyomtatványok, gyászjelentések

CIC = *Kánonjogi kódex X. Pius pápa parancsára összeállítva, XV. Benedek pápa engedélyével kihirdetve előszóval, a források jegyzékével, név- és tárgymutatóval ellátva* GASPARRI Péter bíboros által. Kézirat gyanánt.

Sematizmus 1926. = *Schematismus venerabili cleri almae dioecesis Wesprimiensis a Sancto Stephano proto-rege anno Christi mix fundatae ad annum Domini MCMXXVI.* Wesprimii, 1926.

Sematizmus 1938. = *Schematismus cleri almae dioecesis Wesprimiensis ad annum jubiliaei 1938.* Wesprimii, 1938.

Sematizmus 1946. = *Schematismus almae dioecesis Wesprimiensis a S. Stephano protorege fundatae pro anno Domini 1946.* [Veszprém, 1946.]

VARGA, 2015a. = VARGA Tibor László (szerk.): *Folytonos fegyverropogás közepette. Források a veszprémi egyházmegye második világháborús veszteségeiről. I.* Veszprém, 2015. (A veszprémi egyházmegye múltjából 27.)

Zsinat 1923. = *Egyházmegyei határozatok és törvények. Decreta almae Dioecesis Wesprimiensis anno 1923. diebus 19–21. Junii in synodo dioecesisana publicata et approbata.* Veszprém, 1923.

Zsinat 1934. = *Egyházmegyei határozatok és törvények. Decreta almae Dioecesis Wesprimiensis anno 1934. diebus 25–28. Junii in secunda synodo dioecesisana publicata et approbata.* Veszprém, 1935.

BÁNK, 1945. = BÁNK József: *Káptalani méltóságok Magyarországon.* Bp., 1945.

CSERHÁTI, 1988. = CSERHÁTI József: *A magyar katolikus egyház anyagi helyzete.* In: TURÁNYI László (szerk.): *A Magyar Katolikus Egyház élete 1945–1985.* Bp., 1988. (Magyar Katolikus Almanach II.) 678–696.

- GÁRDONYI, 2010. = GÁRDONYI Máté: Huszadik századi kihívások, pasztorációs útkeresés a veszprémi egyházmegyében. In: HERMANN István – KARLINSZKY Balázs (szerk.): *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Veszprém, 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. / A veszprémi egyházmegye múltjából 22.) 275–297.
- GERGELY, 1999. = GERGELY Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Bp., 1999.
- HOSS, 1948. = HOSS József: *A kaposvári plébánia története*. Veszprém, 1948. (A veszprémi egyházmegye múltjából 12.)
- HUCHTHAUSEN, 1995. = HUCHTHAUSEN Lajos: *Bilingérezések. Történetek a veszprémi egyházmegye XX. századi életéből*. Balatonkiliti–Veszprém, 1995–2009. (A veszprémi egyházmegye múltjából 21.)
- KARLINSZKY, 2015. = KARLINSZKY Balázs: Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében 1914–1950 között. In: KARLINSZKY Balázs (szerk.): *Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán 2014. augusztus 27–28-án rendezett konferencia előadásai*. Veszprém, 2015. (A veszprémi egyházmegye múltjából 26.) 349–374.
- KARLINSZKY–VARGA, 2011. = KARLINSZKY Balázs – VARGA Tibor László: *A veszprémi Szent Margit-templom*. Veszprém, 2011.
- KÉRÉSZY, 1927. = KÉRÉSZY Zoltán: *Katholikus egyházi jog a Codex Iuris Canonici alapján. I–III*. Pécs, 1927. (Tudományos Gyűjtemény 27.)
- KIS, 1943. = KIS Jenő György: *Káuzli Dezső élete és az inkei plébánia alapítása (1855–1942)*. Kaposvár, 1943.
- KREDICS–SOLYMOSSI, 2010. = KREDICS László – SOLYMOSSI László: Veszprémi székeskáptalan. In: DIÓS István (főszerk.): *Magyar Katolikus Lexikon XV. Bp., 2010. 144–152.*
- PFEIFFER, 1987. = PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950)*. München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae VIII.)
- SCHLEICHER, 2007. = SCHLEICHER Vera: Nyaraló hívek, hívő nyaralók. Fürdőtelepi templomok és kápolnák a Balaton-parton 1. In: LACZKOVITS Emőke – SZŐCSNÉ GAZDA Enikő (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 7. Konferencia Sepsiszentgyörgyön 2005. szeptember 1–3*. Sepsiszentgyörgy–Veszprém, 2007. 405–418.
- SIPOS, 1947. = SIPOS István: *Enchiridion iuris canonici ad usum scholarum et privatorum*. Bp., 1947⁵.
- TÓTH, 2015. = TÓTH Krisztina: *A szombathelyi egyházmegye története Grósz József egyházkormányzása idején (1936–1944)*. Bp., 2015. (Collectanea Studiorum et Textum vol. 2.)

VARGA, 2015b.= VARGA Tibor László „Szent Margit szentté avatása idején kerültem kapcsolatba egyházmegyémmel” (Mindszenty József). In: KARLINSZKY Balázs (szerk.): *Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán 2014. augusztus 27–28-án rendezett konferencia előadásai*. Veszprém, 2015. (A veszprémi egyházmegye múltjából 26.) 413–451.

VMÉL = VARGA Béla (szerk.): *Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon*. Veszprém, 2014.

*The episcopal court in Veszprém during the Second World War.
Archontology of the Veszprém cathedral chapter 1917–1949*

Altogether five bishops governed the Veszprém diocese between 1939 and 1945. Even though their activity influenced the life of the episcopacy according to their abilities and circumstances, the execution of their decisions postulated the secure functioning and presence of the episcopal court. This essay examines the personnel of the episcopal court responsible for the administrative affairs and the special duties of its members. It is ascertained that neither the war, nor the persons of the altering bishops generated difficulties for the administrative body. The Veszprém chapter house, whose main purpose was to support the bishop in his duties, functioned smoothly, its prebendaries carried out their tasks at the different levels of the diocesan administration continuously. The bishop's immediate colleagues, elected personally by the head of the episcopacy, performed their magisterial work properly as well. As general vicars and their deputies, the provicars had apt command of administrative experience, no stoppage arose even at the time of bishop Mindszenty's five-month-long captivity.